

WYDAWNICTWA AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI W KRAKOWIE
BIBLIJOTEKA PISARZÓW POLSKICH.

N 20

2222

HISTORIA PRAWDZIWA

O PRZYGODZIE ŻAŁOSNEJ

KSIĄŻĘCIA FINLANDZKIEGO JANA

I KRÓLEWNY KATARZYNY

1570.

WYDAŁ

Alexander Kraushar.

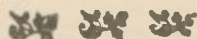
W KRAKOWIE.

SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI SPÓŁKI WYDAWNICZEJ POLSKIEJ

1892.

br. 35351

Historya prawdziwa o przypadzie żalosney Książęcia Jego M. Finlandskiego Jana / już na ten czas Szwedzkiego / Gotskiego / Wandalckiego Króla / y Królowy iey M. Polskiej Katarzyny — Matzonki iego.

K. 600/47

Kraków, Drukarnia Uniw. Jagiell, pod zarządem A. M. Kosterkiewicza.

WZ-369 | 2022

WSTĘP.

powieść o nieszczęsnych przygodach zamążpójścia królewny Katarzyny, czwartej córki Zygmunta Starego i Bony Sforcy, za Jana, księcia finlandzkiego, późniejszego króla szwedzkiego i ojca Zygmunta III, znana była dotychczas z rękopiśmiennych relacyj: jednej Marchockiego, należącej do zbiorów XX. Czartoryskich, drugiej, znajdującej się w bibliotece uniwersytetu Jagiellońskiego.

Niezupełny przedruk owych relacyj dokonywanym był w r. 1830 dwukrotnie: w „Czasopiśmie naukowem księgozbioru publicznego imienia Ossolińskich“ (Lwów, rok III, zeszyt 3, str. 30 — 43) i w „Starożytnościach Polski“ Tomasza Uzdownskiego („Pamiętnik sandomierski“. Warszawa, r. 1830, str. 55—73, 115—155, 159); po raz trzeci powtórzył go Aleksander hr. Przezdziecki w t. III „Jagiellonek polskich“ (r. 1868, str. 54—94).

Pierwsze wydanie „Historyi prawdziwej“ wyszło w Krakowie r. 1570 staraniem Mikołaja Szarffenbergera, mieszczanina i drukarza krakowskiego, i doznało tak życzliwego przyjęcia, iż w następnym już roku Szarffenberger przygotował rękopis do drugiego jej wydania z tą wzmianką u wstępu: „a że ta historia od ludu ku czytaniu wzięta i przyjemna była,

nie chciałem tego zaniedbać, abym ją powtórę wydrukować nie miał⁴.

Nie wiadomo, czy owo drugie wydanie pojawiło się w druku. Estreicher (T. VIII str. 59 i 60) podaje wprawdzie tytuły obu wydań z lat 1570 i 1571, lecz pod tą ostatnią datą przytacza rok 1570, z czego wniosek, że zamieszczenie drugiego wydania „Historyi prawdziwej“ pod 1571 r. opartem zostało jedynie na rękopiśmiennej wzmiance Scharffenbergera o zamierzonym przedruku wydania pierwszego.

Na rzadkość tego wydania kładzie nacisk już Ossoliński, zaznaczając, „że drukowanego widzieć mu się nie zdarzyło“ (Wiadom. histor. kryt., str. 101). Toż samo stwierdza Przeździecki, który utrzymuje „że obu wydań nie widać śladu“ (str. 54).

Jedyny prawdopodobnie egzemplarz pierwszego wydania „Historyi prawdziwej“ (z r. 1570), z którego niniejszy przedruk został zrobiony, znajduje się w bibliotece ordynackiej hr. Zamojskich w Warszawie.

Jestto książeczka in quarto, odbita drukiem gotyckim i obejmująca kart 37 czyli stron 74 (nie licząc przedmowy o trzech stronicach), w której brak karty tytułowej i jednej karty środkowej, mianowicie 29, uzupełnionej w wydaniu naszym według przedruku Przeździeckiego.

Nie zamieszczają również niezupełne wydania dotychczasowe przedmowy Szarffenbergera, zawierające dedykację książki „JW. Pani Zofii ze Sprowy, grabini Jarosławiu, kasztelance wojnickiej i staroście sandomirskiej“, pani, głośnej z cnót ewangelicznych i wielkiego poświęcenia dla dobra bliźnich (Niesiecki: „Herbarz“, t. III, str. 411 wyd. 1-go). Była ona ostatnią z linii książąt mazowieckich: córką Anny, księżnej

mazowieckiej i Stanisława ze Sprowy, wojewody ruskiego († 1546). Po śmierci pierwszego męża, Jana hr. Tarnowskiego, kasztelana wojnickiego, starał się o jej rękę król Zygmunt August, któremu „słusznemi wymówiła się przyczynami“; dopiero za błogosławieństwem papieskiem wyszła powtórnie za mąż za Jana Kostkę, wojewodę sandomirskiego.

Właśnie w czasie wdowieństwa, po zgonie pierwszego męża, Zofii ze Sprowy, przypisał jej Mikołaj Scharffenberger pierwsze wydanie „Historyi prawdziwej“, aby zboląta pani „te rzeczy czytając, a Panu Bogu, jako pani bogobojna, ufając, w tym nic nie wątpiła, iż Pan Bóg smutki a troski, które na tym świecie dopuszcza, w lepsze obrócić będzie raczył“.

Dziwne koleje i przygody królowny Katarzyny Jagiellonki, stanowiące przedmiot opowieści „Historyi prawdziwej“, mogłyby uchodzić za poetyczne zmyślenie, gdyby o prawdziwości ich nie świadczyły historyczne dokumenta.

Owa córka jagiellońskiego szczepu po śmierci Zygmunta Starego i wyjeździe Bony do Włoch zostaje pod opieką brata królewskiego, Zygmunta Augusta. O rękę jej starają się: car Iwan Bazylewicz, arcysięże Ferdynand austriacki i król Eryk szwedzki. Poseł Rzeczypospolitej, Jan Tęczyński, bawiąc na dworze szwedzkim, podsuwa Janowi, księciu finlandzkiemu, myśl, aby się starał także o rękę Katarzyny. Książę Jan przybywa do Wilna; ujętemu wdziękami królowny, udaje mu się tam nie bez trudności przy pomocy podkancelarza Myszkowskiego wyjednać przyzwolenie królewskiego brata na małżeństwo siostry młodszej przed królowną Anną Jagiellonką, której się wedle obyczaju to pierwszeństwo należało.

„I przyszedłszy król Zygmunt August“ — pisze Górnicki w „Dziejach Rzplitej“ (wyd. Turowsk., str. 120) — „przed wieczerzą do królewien, podług zwyczaju pytał królowny Katarzyny tuż przy siostrze, jeśliby to była wola jej iść za to księżę. Królowna powiedziała, że in-szego stanu, niż ten, w którym jest teraz, nie pragnie. Tu królowna Anna powiedziała: a wszakżeś Wasza królewska Mość przedemną przyzwoliła, a cóż po inakszej mowie teraz? A obróciwszy się do króla rzekła: przyzwoliła, miłościwy królu; nie racz Wasza królewska Mość więcej pytać“.

Ślub młodej pary odbył się w Wilnie 4 października r. 1562. Zygmunt August, smutnemi przeczuciami wiedziony, jeszcze przed pożegnaniem ostrzega siostrę: „iż, jeśliby co złego na nią przypadło, żeby go o to nie winowała“.

Nowożeńcy ruszają z luźnym orszakiem dworzan i szlachty ku Rydze, a stamtąd okrętami przez morze, wśród burz i przeszkód rozlicznych i pogoni wojsk obrażonego cara Iwana Bazylewicza, ku wybrzeżom Finlandyi.

Na zanku Abo odbywają się jeszcze uroczystości i biesiady, kiedy król Eryk, posadzający brata o spisek, wzywa go nagle do Sztokolmu. Młoda para zamierza przy pomocy wiernych stawić opór gwałtom Eryka, lecz skutek zdrady Finlandczyków wpada w ręce wojsk szwedzkich i sprowadzona do Sztokholmu dostaje się do więzienia. Król Eryk żąda, aby Katarzyna porzuciła męża, lecz dzielna niewiasta pragnie pozostać wierną swym ślubom. Więźniów sprowadzają następnie do Gripsholmu i osadzają w wieży; dworzan zaś ich wydaje król na śmierć męczeńską żołdactwu. W ciągu kilkoletniego ciężkiego więzienia Katarzyna

zostaje matką córeczki Izabelli, która z powodu niewygód niebawem umiera. Po niej przychodzi na świat w zamku gripsholmskim późniejszy król polski, Zygmunt. Prośby księcia Jana o posłuchanie u brata spotykają się z oporem dworaków. Na domiar niedoli car Iwan wyprawia posłów do Eryka z żądaniem, aby mu dał Katarzynę za żonę. Eryk zwołuje sejm do Upsali i postanawia zgładzić brata; współcześnie dochodzi go jednak wiadomość, że Duńczycy wtargnęli do jego państwa. Eryk, dotknięty już wówczas oblędem, spieszy na pole walki, popełnia cały szereg morderstw, wreszcie przychodzi do opamiętania i składa koronę na rzeź Jana, księcia finlandzkiego, który z najgłębszej niedoli dzwiga się teraz na tron przodków i koronuje w r. 1569 wierną swoją małżonkę w Upsali.

W szczupłych ramach tych nielicznych faktów mieści się dramatyczne, z wielką plastyką i barwnością nakreślone opowiadanie historyczne, które tak ze względu na potoczystość stylu, jak i dla pięknej formy, do wybitniejszych utworów literackich polskich XVI wieku zaliczyć można.

Wobec braku wskazówek co do osoby autora kierować się można jedynie zapewnieniem Szarffenbergera, iż „Historję prawdziwą“ napisał „zaczny a wielkiego zawołania i tych rzeczy dobrze wiadomy człowiek“.

Nasuwa się uzasadnione przypuszczenie, iż tym autorem mógł być tylko kronikarz Marcin Kromer, który właśnie w roku 1570 jeździł z poselstwem króla Zygmunta Augusta do Szczecina, aby pokój między królem Janem szwedzkim, Danią i Lubeką doprowadzić do skutku. Oprócz tego niewątpliwego faktu posiadamy dosyć poważną wskazówkę w ustępie, wstawionym do

rękopiśmiennego tekstu drugiego wydania „Historyi prawdziwej“ (przechowywanego w bibl. Jagiell.), a to w następnych słowach:

„Owa ta walka między tymi królmi i narody już dawny czas trwa z wielką ze szkodą i zwątleniem mocy chrześcijańskiej. Co baczac najjaśniejszy król nasz, Zygmunst August, z łaski bożej, często się o to pilnie starał z innymi chrześcijańskimi pany, aby takowe wielkie między temi królmi zajatrzenie ustało. I słał dla ich porównania posły swoje nieraz do Rostoku w czasy bardzo trudne, z niemałym kosztem swoim, ale daremna ich praca zawždy była; aż do tego czasu przyszło, kiedy był na też posługę wyprawion znowu J. M. ksiądz Marcin Kromer, koadjutor heilsberskiego biskupstwa, człowiek światu znajomy, zawołanego rozumu i wielkiej biegłości, który, zajechawszy z towarzystwem swoich do Stetyna, tego roku przeszłego 1570, naprzód za łaską miłego Boga, a potem też za wielkiem swoim i towarzyszków swoich staraniem¹⁾, tej wszystkiej tak daremnej i ciężkiej niezgodzie koniec uczynił, a króle, bardzo przeciw sobie zajatrzone, pojednał z wielką radością nie tylko sąsiad przyległych, ale też i wszystkiego chrześcijaństwa“.

Ustępu powyższego nie ma w drukowanym tekście pierwszego wydania „Historyi“ i nie ma go również w rękopisie Marchockiego, lecz mieści się on, jak powiedziano, w rękopisie, przygotowanym do drugiego wydania przez Szarffenbergera, gdzie powtórzone są przytem, przy wzmiance o osobie

¹⁾ Towarzyszami tymi byli: Jan Dymitr Solikowski, Stefan Leitz i Klaudyusz Justus, sekretarze królewscy. P. W.

Kromera, też same prawie epitety, o jakich przedmowa drukowanego pierwszego wydania historyi wspomina.

Zasadności przypuszczenia, iż autorem „Historyi prawdziwej“ mógł być Marcin Kromer, nie osłabia fakt, iż Kromer dzieła historyczne swoje pisał w języku łacińskim, gdyż wiadomo, iż „Mnich“ Kromera, obejmujący rozmowy treści teologicznej o wyższości nauki katolickiej nad luterską, napisany był w języku polskim, aby lud miał możność zrozumienia wywodów teologicznych autora. „Historya prawdziwa o Janie, księciu finlandzkim“ miała również na celu popularną opowieść losów królewskiej siostry i podanie do wiadomości ogółu epizodu z dziejów spowinowaczonego przez małżeństwo Katarzyny panującego domu szwedzkiego z domem jagiellońskim.

Szczegóły, w niej przytoczone, mogły być Kromerowi opowiedziane podczas bytności w Szczecinie przez naocznych świadków szczęśliwie zakończonej niedoli królewskiej. Względem osobiste, uboczne, nie pozwalały, być może, autorowi na wymienienie nazwiska swego na karcie tytułowej książki i dlatego to wydawca Szarffenberger nazwisko to otoczył przejrzystą szatą pochwał, oddanych „znajomemu światu, zawołanego rozumu i wielkiej biegłości“ autorowi.

Etyczny i wysoce religijny nastrój „Historyi prawdziwej“, zestawienie losów królowny Katarzyny z losami biblijnych, doświadczonych ciężko w życiu i wreszcie z łaski bożej pocieszonych niewiast, niepoślednia erudycja i tok opowiadania, zdradzający wprawę dziejopisarską, wszystko to przemawia na korzyść nasuniętego przez nas przypuszczenia, a przynajmniej czyni je wielce prawdopodobnem.

Exemplarz biblioteki ordynackiej hr. Zamojskich
nie ma karty tytułowej. W przedruku niniejszym podałem
podobiznę wstępu do „Historyi prawdziwej“, odtwarzającą
tytuł całkowity dzieła, oraz podobiznę ostatniej karty
druku, wymieniającej miejsce i rok wydania tej biblio-
graficznej rzadkości.

Ryciny poprzedzające tekst opowiadania, przed-
stawiają prawdopodobnie: pierwszy, smutny pochód księ-
cia finlandzkiego, Jana, do zamku w Sztokholmie, gdzie
miał się odbyć sąd dworaków Eryka nad nieszczęśli-
wym więźniem, — drugi zaś uwolnienie królewskiej
pary z więzienia gripsholmskiego po zawarciu układu
z exkrólem Erykiem XIV.

Warszawa, w lipcu 1891.

Alexander Kraushar.

JAŚNIE WIELMOŻNEJ PANI
PANI ZOFII ZE SPROWY,

GRABINI JAROSŁA-
WIU, KASZTELANCE WOJ-
NICKIEJ, STAROŚCINIE
SANDOMIRSKIEJ, STRYJ-
SKIEJ ETC., PANI, PANI
MNIE MIŁOŚCIWEJ, ŁASKI
BOŻEJ I WSZEGO DOBREGO
ŻYCZY.

Pospolicie jest przysłowie u ludzi, Jaśnie Wielmożna a miłościwa Pani, którą¹⁾ Salomon, on król, mądrością swą po wszystkim świecie zawołany, i owszem, raczej Duch święty przeczeń powiedział, w te słowa: iż kogo Pan Bóg miłuje, tego trestkce. A jako pospolita to jest wieść między ludźmi, tak też i prawdziwa i na wielu dowodnie się pokazać i z samego Pisma bożego może. Albowiem, iż naprzód pocznę od Abła, którego sam Pan Chrystus u Mateusza świętego sprawiedliwym zowie: ten się Pana Boga bojąc, jemu służąc, a ofiary, jako stwórcy i panu zwierchniemu czyniąc, od brata swego Kaima tak długo prześladowanie

¹⁾ Tak wyraźnie w pierwodruku.

cierpiał, iż go nakoniec świata zbawił. Abraama zasię, który anioły w domu swym miewał i z którym często Bóg rozmawiał, obiecując go rozmnożyć, jako gwiazdy na niebie i piasek morski, a wždy go długo na obietnicy dzierżał, a ziściwszy mu ją i dawszy mu jedynego synaczka, i tego mu kazał ofiarować: w tym go, w czym największe kochanie, ktemu w starości swej, po Panie Bodze miał, doświadczając. Dawida także króla, którego sobie Pan Bóg wedle serca swego znalazł, jako na tym świecie rozmaitymi przygodami nawiedzał, a ktoby to wysłować mógł? Awo w takim go krzyżu chciał mieć, że i syna własnego nań dopuścił, aby nań walkę podniósł, a na gardło mu stał. Co też na Joba, świętego człowieka, prostego serca a bojącego się miłego Boga, przychodziło: nie wiem, by był jeden człowiek w chrześcijaństwie, któryby o tym nie miał wiedzieć, jako mu szatan z dopuszczenia bożego siedmioro dzieł pobił, bydło i wszystkę majątność odjął, samego wrzodem nieznosnym zaraził, co wszystko jednego czasu razem nań przyszło, że też go i żona z przyjaciół prze-klinała, a zinań pociechy nie miał. Tobiasza też świętego, któremu Pismo świadectwo wydawa, iż nigdy nie odstąpił drogi prawdy, co za kłopoty potykały, iż jasnie się tego każdy doczytać może, przeto nie chcę tego szerzyć. Co także Daniel i Zuzanna, ona pani święta, ucierpiała, by się powiedzieć miało, długaby o tym historya była. Awo to pewna jest, co się na przodku powiedziało: iż kogo Pan Bóg miłuje, tego już tym, już owym kłopotem nawiedza, ani się mu zawsze po woli dzieje.

Ale jako z jednej strony Pan rozmaite dolegliwości na swe miłośniki dopuszczać zwykł, tak zaś i tu na onym świecie cieszyć raczy. O chwale niebieskiej nie

chę na ten czas nie wspominać, gdy to i wszech wier-
nych chrześcijan pewna a ista rzecz jest: iż po kłopo-
ciech świata tego ludzie bogobojni do wiecznego odpo-
czynienia idą, a te troski w wielkie się im wesele obra-
cają. Że też Pan i na tym świecie swych po frasunkach
pociechami pocieszać raczy, i ta rzecz nie potrzebuje
wiele wywodów. Abowiem o Jobie Pismo święte świad-
czy, iż go i z choroby onej ciężkiej wybawić i od prze-
śladowników swych wyswobodzić i one szkody wszy-
stkie we dwójnásób powetować i dziatki mu zaś dać,
a wszystkim dobrym pocieszyć raczył, tak iż się mu
on wielki smutek w radość wielką obrócił. Daniela też
świętego, między lwy wrzuconego, tak ten Pan bronić
od innych bestyj zjadłych a głodnych raczył, iż mu
nie uczynili i owszem, we zdrowiu od nich wy-
szedł, i nadto przy nim lud wszystek izraelski, w nie-
woli babilońskiej będący, pocieszył. Jako Pan Zuzannę,
tymże sposobem już na śmierć skazaną, od śmierci wy-
bawić i jej niewinność wszystkim ludziom okazać raczył.
Z których przykładów jaśnie się pokazuje, jako Pan
swych nawiedzać, a po nawiedzeniu pociechy im dawać
raczy.

A to, co Pan Bóg na on czas na swych dopusz-
czać i, zasmuciwszy zaś, nad mniemanie cieszyć zwykł,
na każdy czas czynić nie przestaje: której rzeczy świe-
ży a znakomity przykład tych blisko przeszłych czasów
mamy w Jej M. najjaśniejszej Katarzynie, królownie
polskiej, a na ten czas królowej szwedzkiej, którą jako
Pan Bóg przedziwnie z małżonkiem swym, królem
szwedzkim, dotykać, a bardzo znacznie przez dosyć nie-
mały czas frasować, a te frasunki zasię z łaski swej
świętej w wesele obrócić raczył, — te książki, od jednego
zacnego a wielkiego zawołania i tych rzeczy dobrze

wiadomego człowieka spisane, lepiej będą umieć powiedzieć. Które to książki Waszej Pańskiej Miłości, Pani swej miłościwej, przypisać mi się z tej przyczyny zdało, aby Wasza Pańska Miłość (a od Pana Boga smętkiem dla sławnej pamięci pana wojnickiego, senatora koronnego, małżonka W. M. nawiedzona) te rzeczy czytając, a Panu Bogu, jako Pani bogobojna, ufając, w tym nie nie wątpiła, iż Pan Bóg, smutki a troski W. M., które na W. M. na tym świecie dopuszcza, w lepsze obrócić będzie raczył: tak jako Zuzannę, Annę świętą, matkę Samuelową, Elżbietę, Annę, matkę Panny Maryi i tę świętą panią, królową dzisiejszą szwedzką, pocieszyć raczył. Nie nie wątpię, iż W. M., jako Pani miłościwa, tę chuć moję przeciw W. M. wdzięcznie przyjąć będziesz raczyła. Dan w Krakowie, w wigilią ś. Jana Krzciciela, roku 1570.

W. M. Mojej Miłościwej Pani

najniższy służebnik

Mikołaj Szarffenberger

mieszczanin krakowski.

HISTORIA PRAWDZIWA

O PRZYGODZIE ŻAŁOSNEJ KSIĄŻĘCIA JEGO

M. FINLANDZKIEGO, JANA, JUŻ NA TEN CZAS

SZWEDZKIEGO, GOCKIEGO I WANDALSKIEGO

KRÓLA I KRÓLEWNY JEJ M. POLSKIEJ, KATARZYNY,

MAŁŻONKI JEGO.

Iż się to wobec tak zawżdy przytrafia, że rzeczy takowe, które osobne boskie sprawy znaczą, bywają od mądrych ludzi wazone i na dalszy wiek przez pisma ku pamięci podawane: zdało mi się za potrzebną rzecz, tak żalosną przygodę i podziwną moc bożą około wielkiej odmienności szczęścia w wielkich stanach i srogięgo nawiedzenia pańskiego, a potem zasie także wielkiego pocieszenia króla Jego M. szwedzkiego, Jana trzeciego, niegdy ksiązęcia finlandzkiego i królewny Jej M. Katarzyny polskiej, małżonki jego, a już na ten czas królowej szwedzkiej, tak jako się z początku wszczęła, aż do przetoczenia onego wszego nieszczęścia, i z jakich przyczyn do tego zaścia między tymi braty i królestwy przyszło, jakom w tym najpewniejszą sprawę wziął, dostatecznie wypisać, aby ludzie w niniejszym i napotym będącym wieku rozumieć to mogli, że wszelakie mocarstwa, szczęścia, przypadki są w ręku bożych, a że Pan Bóg żadnego a sobie ufającego nigdy nie opuszcza.

Przyczyna
pisanja tego.

Tak się ta rzecz tedy w sobie ma, iż się mało
wyżej zacznie o narodzie królów szwedzkich, u których,

Naród królów
szwedzkich.

gdy w szwedzkim królestwie królowie bez potomstwa zeszedli, za zezwoleniem wszech stanów był obran jeden zacny pan, Szten Torn¹⁾, eques auratus, rycerz pasany, za gubernatora, który ono królestwo i wszystkie państwa, kniemu należące, uczciwie a sławnie sprawował.

Kristiernus,
król duński,
stara się o
Szwecję.

Potym Cristiernus, król duński, chcąc ono królestwo odziedziczyć, mając nadzieję w pomocy Karła piątego, cesarza, którego siostrę rodzoną miał za sobą, obegnał Sztokholm i dobywał go cały rok, w którym obegnaniu ten Szten Torn, postrzelony w nogę, był zabity; także Cristiernus, gdy mocą Sztokholmu dobyć nie mógł, wdał się w praktyki z żoną tego to gubernatora, obiecując ją pojąć, gdyż to wiedziała, że z swą żoną własną nie dobrze mieszkał: aby mu ktemu dopomogła, żeby go chcieli przyjąć za pana. Ona acz zwoiliła, ale ziemia i rady na to zwoilić nie chcieli; owa nawet przewiodła to, aby był puszczonej samoczwart. Gdy na to zezwolili, on pod umową wszystko wojsko wprowadził i tak osiadł stolicę onego królestwa, obiecując im prawa poprzysiądz, chować nienaruszone, niezgwałcone. To tam sprawiwszy, puścił się do duńskiego swego królestwa. Wtym szlachta, panowie rady i pospólstwo jęli sobie radzić o inszym panie, widząc, że to był wielki okrutnik, tyran; on poczuwszy o tym, przyjechał do Sztokholmu, uczyniwszy sejm, wszystkich panów szlachej, co ich kolwiek było w królestwie, zaprosił na wielki bankiet; na onej uczcie pytał ich, coby taki zasłużył, kto się zszepcywa przeciw panu swemu, a inszego pana sobie obiera. Powiedzieli, żeby taki zasłużył, iżby

Kristierny
jako do
Szwecyj
przyszedł.

Kristiernego
okrucieństwo

¹⁾ Sten Sture, młodszy z rodziny Natt-och-Dag, raniony pod Jönköping w walce z Duńczykami; zmarł w r. 1520. P. W.

był na gardle karan. On, pokazawszy im listy i dowody na to ich przedtym zbieranie, co do jednego szlachcica wyścinał i onego Szten Torn z grobu kazał dobyć i kości jego spalić. Tamże z chłopstwa radę poczynił, a Duńczyki na zamkach i miastach oprawionych starostami zostawił; a to zrobiwszy, wrócił się do Danii.

Został był za jakąś przyczyną, albo zachorzał albo szczęściem jakim innym zabawiony, Gostaus Eri-cy¹⁾, któremu ojca z innemi ścięto: ten uciekł z ziemie do Olzacyi i osobę swą tajac, pasł bydło za chłopą prostego, aż zaszedł do Lubku²⁾. Gdy tam przyszedł, uciekł się do panów z rady lubezańskiej, prosząc ich o pomoc. Potym Lubezanie, zebrawszy z niego ono pasterskie odzienie, które i podziś w Lubku na pamiątkę tej rzeczy chowają, uczciwie go przyjęli i opatrzyli wszemi potrzebami i wyprawiwszy go z trzema okrętami opatrznemi, do Szwecyi przysłali, wszakże tak tajemnie, aby to co najskryciej być mogło. On, tam przyplłynawszy, udał się do krainy Dal³⁾; potym znowu przyprawiwszy się w chłopskie odzienie, młócił, konie oprowował, robił między chłopcy w onej ziemi, a zwłaszcza u ludzi co bogatszych, którzy mają góry srebrne w swych rękach, a z onych szybów srebro królowi przedają, chłopcy bardzo bogaci, i ujednał się u bardzo bogatego chłopcy. Tam gdy już czas niejaki przetrwał, poczęli tym głaszać, że ten Gostaus jest w ziemi a w tym to powiecie Dal, który się pokrywa, a chciałby ku kró-

Gostaus Eri-
cy tai się

¹⁾ Gustaw Erickson, syn najstarszy senatora Ericka Johanssona, po mieczu od Wazów, po kądzieli z domu Sture pochodzący, protoplasta dynastji królów szwedzkich (1523 — 1560). P. W.

²⁾ Lubeka. P. W.

³⁾ Dalekarlii. P. W.

lestwu przyjść. Obwołano to wszędy: ktoby go żywego albo martwego dostał, że miał być za to dobrze darowan. On chłop przypatrzył się onemu swemu najemnikowi, jał mówić do żony: wierę to ten musi być, co o nim obwołano, bo znać, że to nie chłopska natura; coś to zacnego, przystoi mu być jakim zacnym szlachcicem; pewnie ten musi być to, co o nim u nas głaszają. Dziewka onego chłopca słysząc to, jęła dziurą wypatrzeć, co on tam czyni w swej komorze: a on o północy wstał, pokleknawszy u łoża, jał na książkach modlitwy czytać z wielkim nabożeństwem, a łańcuch złoty na nim z figurą męki pańskiej z pod koszuli było widać. Użaliwszy się go, jęła do niego kolatać. Gdy on otworzył, rzecze: ja widzę, żeś ty jest zacnego narodu człowiek a ten, o którym tu obwołano. I już ojciec mój szedł do sąsiada, a z nim się porozumiewszy, mają to urzędowi opowiedzieć, a wnet przyjdą i pojmagają cię, bom słyszała, gdy ojciec mój z matką o tym mówił: a tak, nieboże, co rychlej uchodź, bo pewnie wnet będziesz pojman i stracon. Ten chudziec, podziękowawszy jej za to, zaraz się stamtąd wymknął i chcąc pewnie się wywiedzieć, szedł do onego drugiego sąsiada i między parobki robotne wszedłszy do stodoły, pytał: słychaliście tu co o takim, żeby miał tu w naszym kraju być Gostaus Eryk, co chce królem być? Słychali; a to teraz szedł nasz gospodarz tam do tego sąsiada pojmać go i już go tam najdą śpiąc i zaraz go wydadzą do zainku, że go stracą. Bo wielkie dary na to obwołano, ktoby go dostał: i nasz gospodarz z jego gospodarzem mają go na zamek dać. Obaczywszy to on, wskok do plebana jednego, z którym miał dobre zachowanie: ten mu wnet konia dodał i pieniędzmi go ratował, a wyprawił go precz dalej, aby co rychlej ujeżdżał. Przy-

Gostaus
ucieka.

szła wnet do onego księdza za nim pogonia i ksiądz był wsadzon i zaraz pojman; a on wjechał do jednego swego poddanego, który też był w radę królewską wzięt. Gdy mu się zwierzył, on powiedział: że cię dobrze znać w tych chłopskich szatach nie mogę; ale nałożywszy kusze i syp na nie, przyłożył mu ku sereu. Nu, jeśliś ty jest prawy Gostaus, tedy ja wiem, że masz mieć znak na swym cieie; ja wnet tobie do królestwa dopomogę. Jeśli znaku nie masz, to cię zaraz zabiję. On się mu obnażył, aż on znak znalazł. Kazał dzwonić na gwałt, zbiegło się wielki poczet ludzi, chłopów onych. Ten chłop, pan radny, wstąpiwszy na wyższe miejsce, uczynił tę rzecz, zaliby niechcieli na to pomyśleć, aby z tego tyranstwa i niewoli wżdy mogli być wybawieni. Odpowiedzieli mu: bardzoby temu byli radzi, gdyby się jaki zacny człowiek mógł naleść, co by ich z tej niewoli wybawić chciał, a zwłaszcza gdzieby się ten Gostaus ozwał, o którym słyhać, żeby miał tu z Lubku przypłynąć. Rzecz on isty pan radny, chłop jego: a chcielibyście go pewnie za pana przyjąć, gdyby się tu nam okazał? I owszem, byśmy mieli i gardła przy nim położyć, tedy bychmy mu dopomogli na królestwo, a tego przedusznego tyrana, okrutnika niesprawiedliwego, żebychmy za jego poradą i pomocą i statecznością z ziemi wygnali. A ten potym im Gostausa ukazał, którego z wielką radością przyjęli i wnet mu przysięgli wiare swą i poddaność. A tak onymiz ludźmi z wojskiem ciągnął do onego swego gospodarza i do jego sąsiada: tam ich wnet pojmał, w piwnicach, w pochybiech srebra moc wielką u nich wziął, wnet ludzi przyjął, już mając on skarb w rękę, miasta, zamki wnet mu się poddawały, aż już z niemałym wojskiem do Sztokolmu, pierwszego miasta królestwa szwedzkiego,

Gostausowi
na królestwo
droga się po-
adła.

przyciągnął: wnet mu się pospólstwo poddało i starostę mu w ręce wydali. Potym do Kalmariy ciągnął, a tam obległszy zamek, przez długi czas go dobywał. A gdy dostać go nie mógł, na znowie, że miał wolno on starosta ze wszemi rzeczami być przepuszczon, tak mu był poddan. On gdy już przepuścił onego starostę i z portu ujechał, znowu wiatr po kilku dni wpędził go do one-

Gostausowe
małżeństwo i
potomstwo.

goż portu, że zasię w ręce króla Gostausa przyszedł. Już tedy uspokoiwszy sobie królestwo, starał się o stan małżeński i pojął pierwszą żonę Katarzynę, córkę księcia saskiego, Alamborg¹⁾, za staraniem i swataniem Jana, hrabie von Heyden, któremu za one posługi siostrę swą własną dał i po niej księstwo finlandzkie. A z tej to księżny saskiej urodził się Eryk, król szwedzki, na ten czas do więzienia podany. A drugą siostrę, Dorotę, pojął król duński, Christianus, ojciec dzisiejszego króla duńskiego, Fryderyka: a stąd sobie są ciotczeni rodzeni bracia z Erykiem. Wszakże ten Hanus, hrabia z Heyden, znowu do Duńczyków zbiegł i na swego szwagra, króla Gostausa, z niemi się spiknął, za co mu potym król Gostaus Finlandyą odjął; a on sam, będąc z Duńczyki w potrzebie przeciw Szwedom, jest zabity; a małżonka jego pierwszej do Rewla, potym do Niderlandu odjechała z jedynym synem swym, który potym biskupem Vozenbriku²⁾ w Westfalii został. Pojął tedy Gostaus król drugą żonę, Margaretę, tamże poddaną swą u Eryka Szten dziewczkę, która była zmówiona za jego poddanego, zacnego człowieka; a gdy był proszon w swaty na wesele, spodobała mu się ona pani młoda: traktował z panem młodym i z przyjaciół, aby

¹⁾ Lauenburg.

²⁾ Osnabrück.

on młodszą siostrę wziął. a jemu pozwolił z tą, która była zań zimówiona, wesela, tak żeć oboje wesele zaraz było odprawione, że miasto swata szwagrem został onemu poddanemu swemu. Z tej się urodzili książęta: Jan finlandzki, dzisiejszy król szwedzki, drugi Magnus, trzeci Karolus; a córki: Katarzyna, która szła za hrabie z Ostfrislandu, Cecylia, o którą się starał brat jego rodzony, Hanus: ale iż bez przyczyny, nad stan królewski, na pokój był wszedł, był rok w więzieniu, aż na przyczynę cesarską ledwie był gardłem darowan, także i królownie Cecylii, wielką niełaskę innym był zadał; Zofia, którą pojął wuj króla Eryka, Franciscus, dux Saxoniae a Lamberg, i Haska, która jeszcze panną jest. Po onej żony śmierci pojął i trzecią Katarzynę, Gostawa Olay, pasanego rycerza, dziewczkę, która nieplodna została i dziś jest wdowa.

Cristiernus, gdy się dowiedział, że już był wyzut z onego królestwa, do Karła, cesarza, jechał, żądając o pomoc, aby mógł zasie przyjść ku królestwu szwedzkiemu; ale gdy się w duńskiem królestwie poddani przeciw niemu zburzyli, chciał dochodzić mocą onego królestwa. Widząc Duńczykowie, żeby z nim kłopotu użyli, zmyślili poselstwo i posłali prosząc go, aby się w utraty i w trudności nie zawodził, ale jako do swych wiernych i powolnych poddanych, opuściwszy wojska i te gotowania, przyjechał, na co, iszcząc się mu, krwią się własną swą podpisali. Ten, dufając onemu ich przyrzeczeniu i takiemu pisaniu, opuściwszy wojska, przyciągnął ku Denmarku: a gdy się już ku mostu ś. Anny zbliżył i wysiadł, tak był od nich przyjęt, że mu jeden Duńczyk, rycerz pasany, Magnus Guldenstern, na pierwszym potkaniu dał policzek i łańcuch z szyi jego zerwał; a zarazem był pojman i do więzienia od-

Cristiernus
w więzieniu
Duńczyków

Christiernego
żywot.

wiezion i w Kalcemburku tam jego żywot w więzieniu mizernem a nędznem aż do śmierci dochowan: człowiek, przez wszystek swój wiek niezbożny, złościwy, okrutnik nieznosny, a który żonę swą ucziwiał, cesarza Karła piątego siostrę, wzgardził, a od siebie odegnał, która z wielkiej żałości umarła. Ten tak miał zwyczajone okrucieństwo i w niem takie kochanie, że, gdy już w więzieniu był, tedy muchy dławił, dokładając tego, że wielką żałość z tego ma, iż tak ludzi dławić nie może. Jako gwóźdź jaki abo spernał w murze ujrzał, to go chwalił: wej, — powieda, — to czysty, mógłby na nim dwu chłopu obiesić; o, szkodaż tego, że nie-masz komu na nim wisieć. Owa przez wszystek wiek swój nie pocziwego ani pobożnego nie uczynił.

Natenczas byli Duńczycowie posłali, prosząc króla Zygmunta, aby je za poddane przyjął; i gdy mu na to wielki człowiek, biskup jeden, z drugim panem radnym mocnie radził, niełaskawie ich odprowadził i powiedział: księżę, mniemasz, żebyśmy tak łakomi byli na królestwa, jako wy na beneficya. Dosyć nam jest jedno królestwo pobożnie i statecznie sprawować, nie przyjmując inszych. Tenże Cristiernus miał z siostrą cesarską dwie dziewce: jedna szła za księżę Lotaringiac, która jest własna dziedziczka królestwa duńskiego, z której się urodziły książęta lotaryńskie i książężny, z których o jedną starał się Eryk, aby miał przystęp ku królestwu duńskiemu. Przetoż i dziś z Burgundyi dają pewną sumę niemającą książętom lotaryńskim każdy rok, oznaczając tę bliskość na królestwie duńskiem.

Gdy tedy Gostaus umarł, tedy Duńczycy wzięli przymierze z królestwem szwedzkim do czterdzieści

lat, już gdy na królestwo był wzięt Eryk¹⁾, acz ziemia chciała Jana mieć za króla, ale on, przestrzegając pierworodności, która bywa w onych krajach wiele ważona, puścił brata starszego mimo się. A iż król Gostaus miał sługę, kanclerza swego niemieckiego, Ezechiasza Grobferta, Ślązaka, który, będąc w łasce u króla, był zawsze przychylniejszy królowi dzisiejszemu, Janowi, niż Erykowi, i wiódł na to, aby król skarby równo między syny podzielił: iż się temu Eryk sprzeciwiał, dając racye, że królewskiemu stanowi więcej jest potrzeba, waśnił się Eryk na tego Ezechiasza, który go o taką niełaskę do ojca przywiódł, że go chciał dać ojciec pojmać i do więzienia wsadzić: aż zjechał i exulował w Smolandyi, z jednej do drugiej się wyspy umykając, aż do śmierci ojca swego. Temu to Ezechiaszowi dał był król Gostaus dom niejaki, dobrze budowany; Eryk, zostawszy królem, wziął mu ten dom i dał inszemu; gdy się upominał wystługi ojca jego, powiedział: ukaż na to, zaczym dzierzysz. Iż żadnych praw na to nie miał, powiedział mu: sprawiedliwości żadnej na to nie masz, a teżem ten dom oddał już inszemu. Ale będzieszli mi tak wierny, jakoś był ojcu memu, tedy ja ciebie czem większem opatrzę. Ten mając sobie za krzywdę, do króla Jana dzisiejszego przystał; a wtem król Jan jał się starać o spowinowacenie z panem naszym o królową Katarzynę, co Eryk rozumiejąc, że z onego Ezechiasza ta rada wyszła, jał się na brata, dzisiejszego króla Jana waścić.

¹⁾ Eryk XIV, syn z pierwszego małżeństwa króla Gustawa, który pozostałym synom wydzielił rządy prowincyj szwedzkich: Janowi dał Finlandyę, Magnusowi Ostrogocyę, Karolowi zaś Sudermanlandyę, Nerycyę i Wermlandyę. P. W.

Duński król
z szwedzkim
walczy.

Ale się tu musi mało wrócić do tej sprawy, skąd między temi królami: duńskim, Fridrichem, a szwedzkim, Erykiem, braty ciotczonemi rodzonemi, ta walka się wszczęła: bo obudwu rodzone siostry, księżny saskie z Lamberku, porodziły. Pod onym przymierzem, na czterdzieści lat uczynionem, król duński zebrał wojsko niemałe, nad którym uczynił najwyższe hetnany Gontera Sfarzburg Girg a Hal i Hebera Aminichaczyn i wciągnął do Szwecyi; tamże zdradą zamek bardzo mocny, Elberg, ubieżał, wyzwawszy k' sobie starostę, pojmał go i zamek mu stąd był zdany, acz był tak pewny, żeby go był mocą trudno miał wziąć. Mało mając na tym, posłał herolda swego z odpowiedzią bratu, królowi szwedzkiemu, spiknąwszy się z Lubczany. A między Lubczany a Szwedy taka przyczyna walki: że Lubczanie posłali posły do Eryka, aby się ugadzał z królem duńskim, gdzieby nie chciał, żeby oni jemu nań chcieli pomagać; on ich z tym odprawił: że ich rzecz jest handlować, kupezyć, a nie między królni pokój stanowić, aby swych handlów pilnowali, a sprawy z jego kupecy mieli, a nie z nim; i tego dołożył, upominając ich, aby do Narwy, portu moskiewskiego, na skazę i hańbę wszego chrześcijaństwa swych okrętów i towarów nie puszcza!i: gdzieby nie chcieli na jego upominanie tego uczynić, że ich każe z swych portów zabierać, a bronić im tego mocnie będzie. Mało mając na tym wskazaniu, posłał swego posła do nich, zacnego szlachcica, Georgium Campensem, aby takiej nawigacyi do nieprzyjaciela wszego chrześcijaństwa zaniechali: że to nie przystoi jawnego nieprzyjaciela wszemu chrześcijaństwu strzelbą, prochy, zbrojami i innemi potrzebami ratować, a prawie jak swe własne wnętrze w sobie targać. Ci i posła nieuczciwie a wzgardliwie przyjęli i tak

hardzie a prawie zuchwale odpowiedzieli: nie, aby mieli tego zaniechać, ale by na to sam oczyma sweni patrzyć miał, na jedno z działa doniesienie, że chcą swobodnie żeglować, a że im tego ani on ani żaden nie zabroni. W tym Eryk do landgrawia heskiego posłał o dziewczkę, za małżonkę prosząc, i już przez posły swe zamknął ono małżeństwo, że ta panna miała być przyniesiona na pierwszy dzień maja do Rostoku, na co król duński glejtowne listy przez swą ziemię i przez swe morze był Erykowi posłał. Wszakże, mimo one pakty swe, glejtowne listy, wnet z Lubezany morze wszystko osadził, że tam przebyć żaden do Szwecyi ani z Szwecyi nie mógł, i one posły, ludzi znaczne, którzy przeciw onej przyszej królowej jechali, pojmał i do srogiego więzienia wrzucił. Pisał przedsie przez komornika swego, że to nie z żadnej złości ani nieprzyjaźni uczynił, ale iż są niejakié różnice około gruntu między Szwedy a między Duńczyki, tedy tak znacznych ludzi do takiej sprawy a porównania takich rzeczy potrzebował, dlatego ich zadzierzał: i owszem, aby jeszcze posłał do tego ku tymże swe komisarze, coby już tej rzeczy dokończyli. Odpisał król szwedzki przez komornika swego na ono jego pisanie, którego on zaraz pojmał i w więzieniu umorzył. W tym się trafiły do Stokolmu okręty króla duńskiego, które gdy widział Jan, książę finlandzki, że trzy korony za herb króla duńskiego nieśli, wzięwszy u drabanta swego alabart, oderwał on herb ze trzema koronami, powiedając, że Christiernus, który był królem szwedzkim i duńskim i norweskim, mógł ten herb nosić, ale Fridericus, który szwedzkiego królestwa nie ma, nie godzien go nosić, bo nie przystoi więcej koron nosić, niż królestw dzierży. Co sobie król duński za wielką krzywdę brał: a gdy pisał do Eryka, expostulując o to, odpisał mu król szwedz-

król stara
się o żonę.

br. 35351

ki, że to niewielka przyczyna do nieprzyjaźni, aby przeto miał walkę wszczynać, ani godna, aby o to narody z sobą miały zachodzić, a krew chrześcijańska miała być przez to przelewana. A przytem był pisał król duński, prosząc o kilka beczek złota albo o kilkakroć sto tysięcy złotych, aby mu ich pożyczył na jego potrzebę, gdyż po ojcu miał wielkie zostate skarby.

Obiecał Eryk na ono oboje poselstwo posłom dać słuszną a dobrą odpowiedź. Oni, będąc oną pierwszą odprawą około herbów obruszeni, nie czekając dłużej odpowiedzi, do swego króla odjechali, dokładając tego, jakoby za błązna a sprośnika jakiego sobie król szwedzki ważył miał. A stał się spłodziła tak długa, nakładna i okrutna walka, że prawie z niczego ta waśń między nie weszła, jako ono przysłowie jest: że łaska wielkich panów lżejsza, niżli mech, co go lada wietrek unosi, a gniew ich jest cięższy nad ołów. A gdy oni poczną się nadymać w swych uporzech, tedy oni poddani muszą wiele złego uciepieć i niewinna krew musi być między nimi przelewana. Król szwedzki, gdy już Lub-szczany za jawne odpowiednie nieprzyjacioły swe być wiedział, uczynił zasadkę na nie, gdy płynęli nazad z Narwie, że z Rewlu, zjechawszy ludzie króla szwedzkiego, pobrali ich z sobolmi i innemi bardzo wiele kupiectwy i towary bardzo kosztownemi; wszakże nie kazał nie z okrętów ruszać, chcąc im to zaś wrócić, gdyby się k' niemu uciekli, a sąsiedzkie z nim chcieli po staremu żyć. Ale oni i po dziś z królem duńskim przeciw jemu walczą: owa ta walka między temi królmi i narody już dawny czas trwa z wielką szkodą i zwątlaniem mocy chrześcijańskiej¹⁾.

¹⁾ W tem miejscu wtrącony ustęp w rękopisie Szarffenbergera, znajdującym się w bibl. Jagiell., którego w pierwszym wydaniu „Historji prawdziwej“ niemasz. P. W.

Król tedy Eryk, widząc, że tu ani ludzi przez morze ani żony mieć nie mógł, posłał Jana, książe finlandzkie, posłem do Anglii, starając się o królową angielską¹⁾. Tam gdy przyjechał, acz za brata jego królowa angielska odmawiała, ale on sam miał taką wdzięczność w oczu jej, żeby był snadniej sobie mógł w tych rzeczach dopomódz. Wszakże przestrzegając się niełaski brata i króla, pana swego, ważyć się tego nie chciał i to mu nieco do waśni brackiej przyczyną było. A gdy już onego Ezechiasza przyjął za sługę, na którego Eryk tak był o niełaskę ojcowską obruszony, jął praktyki czynić o królowie Jej M. z królem polskim przez pana z Tęczyna, do czego też i Bartłapuzą, jako ziemka swego, ten Ezechiasz używał. Król Eryk bojąc się, aby to na jakiej zdradzie albo przeszkodzie nie było ono spowinowacenie z panem naszym, rozumiejąc, że to była praktyka onego Ezechiasza, jął tego bronić Janowi, książęciu finlandzkiemu, bratu swemu. Gdy już z panem z Tęczyna z Finlandyi do Gdańska przypłynął, posyłał listy za nim, aby się koniecznie wrocil. Ważył tedy tę drogę dosyć daleką Jego M. książę finlandzkie; a iż mu w tym szczęście tak posłużyło, że tę królowę, o którą moskiewski wielki na świecie pan mocnie prośby czynił, wiele włoskich, niemieckich książąt jest się pilnie starało (o jej świętobliwości obyczajów i piękności urody po wszem chrześcijaństwie wielka sława była), przyjsć ktemu niemogli, iż jemu z tak poważnym weselem była dana, a w dom swój ją we zdrowiu uczciwie przyprowadził: i to druga nie mała przyczyna do większej waśni królowi Ery-

Eryk się do
królowej
angielskiej.

¹⁾ Elżbietę. P. W.

Eryk na br-
ta skąd wziął
waśń.

kowi była ktemu, że tego jał książęciu finlandzkiemu bronić, aby się z tak mocnym królem nie sprzyjał. A iż się tego ważył i doszedł, zawidząc mu tego i k' temu, że pieniędzy pewną sumę królowi polskiemu pożyczył na zamki inflanckie, stąd mu wszystka waśń na brata urosła.

Pan z Tę-
czyńa.

W roku tedy 1562 książę finlandzki do Gdańska z panem z Tęczyna przypłynął; tam jeszcze na mie-
scu król mu tego przez listy bronił, albowiem oba z Magnusem, bratem, mieli obiedwie królowny polskie pojąć; także i do Gdańska króla szwedzkiego pisanie srogie było, aby się wrócił, a tego małżeństwa zanie-
chał. Magnus też już z drogi ku Gdańsku na morzu wrócon; książę bardzo sobą było strwożyło, iż już był ze Gdańska na okręty znowu się wprowadził. Bo mu Eryk pisał, że cię da król polski pojmać miasto żony za to, żem ja zamki i miasta jego pobrał. Owa pan z Tęczyna na swe przyrzeczenie jemu perswadował, aby jechał, który był z tych panów w wielkiej estymacyi: bo gdy pierwiej posłem był do Szwecyi, tedy król Eryk taką mu wdzięczność pokazywał, że mu sam motu proprio siostrę swą, Cecylią, za małżonkę dawał i mógł to był zaraz tam skończyć, lecz od swych powinowatych, co z nim jechali, był odradzon. Wszakże potym, będąc upewnion przez króla Eryka już po weselu książęcia finlandzkiego, po tę królownę Cecylią jadąc, był od wojska morskiego króla duńskiego zatrzyman i w Kopenhagen umarł, którego duszę Panie Boże racz mieć w chwale swej świętej.

Książę fin-
landzkie do
Wilna jedzie.

Wtym dano książęciu Jego M. finlandzkiemu od króla czas i miejsce, aby jechał do Wilna, tak że o miesiąc we Gdańsku zamieszkawszy, ku Królewcu, ku Kownu, potym do Wilna przyjechał, przeciw któremu

król Jego M. polski do Kowna wyjechał, tam z nim kilka dni pomieszkawszy, naprzód do Wilna odjechał, a księdzia Karnkowskiego, na ten czas referendarza, a teraz z łaski bożej biskupa kujawskiego, ku dokończeniu pakt i zmowy zostawił i tam go prawie królewskim a wielkim pocztem, kosztownie przyprawionym, przyjął i do miasta wprowadził. Były dane gospody księżęciu Jego M., jakie najuczciwsze wedle potrzeby w wileńskim mieście mogły być dane; wszakże, gdy już ślub był, tedy księżęciu Jego M. pokoje co przedniejsze na zamku i z królowną Jej M. naznaczone. Tydzień cały ono wesele trwało. Kolby, gonitwy, turnieje niemieckie i usarskie, muzyki tamże i wszelakie krotofile i uczciwości się działy, przy których turniejach tak srogie potkania bywały, że się sami srodze poobrażali i konie pod sobą pozabijali; także i inne sprawy na weselu znaczyły coś troskliwego a smętnego, jakoż się potym to rychło okazało. Potym się już ku ziemie chyliło: książę Jego M. spieszył się do Finlandyi, państwa swego, acz mu król Jego M. moenie tego brocił, aby inędy nie jeździł, jedno na pruską ziemię, dla niebespieczeństwa od Moskwy. Wszakże on, obawiając się, aby go zima nie zaskoczyła, spieszył się ku Redze i był prowadzon od króla Jego M. takimże pocztem albo wojskiem, którego król Jego M. z królową i z fraucymery wyprowadziwszy, w półmiliu królowa Jej M. się wróciła, wielkim płaczem królownę Jej M. żegnając, że się ta sprawa bardzo smętnie toczyła. Bo i na pierwszym noclegu królowny Jej M. kucharz naprzedniejszy był zabit: zaraz się poczęło nieszczęście; potym i w Rydze i w drodze siła się przeciwnego szczęścia i niebespieczeństwa zawadzało. Król Jego M. na nocleg prowadził i tam sobą waletę spółnie czynili. Także

Żegnanie.

przez państwa króla Jego M. polskiego przystawowie: pan Łaski, krajezy koronny, z panem Krystofem Konarskim książe Jego M. wszemi potrzebami hojnie opatrując, aż do morza, do Rygi, prowadzili. W Rydze na morze wsiadł i, skoro się puścił, w noey tak ciężki mróz uderzył, że i okręt wmarzł i z niematem niebezpieczeństwem po ledzie nazad uchodzić i z królowną musiał, tak że tam trwał czas niemały. On okręt kazawszy wyrębać z lodu, na głębokie morze obrócił prosto do Finlandyi: ale i ten ledwie tam przed fortuną doszedł, zdziurawiony na skałach, potarty, potłuczony z wielkim onych, co w niem byli, niebezpieczeństwem i szkodą niemałą. Samo książe mieszkalo, czekając na wiatr, odprawivszy poczet sług niemały, do czterdzieści niedziel w Rydze. Książę kurlandzkie, arcybiskup ryski koni mu dodali, że się do Pernau¹⁾ z pracą a wielkim niewczasem i niebezpieczeństwem zaprowadził. Stamtąd coś koni dostawszy nie wiele, bo mu były niektóre nazad z Rewla przyszły: bo i tam go z pocztem na Pernau do bratniego miasta puścić nie chciano, jedno z kilkiem osób, i konie ony, na których tam był zasłan, sługi księcia kurlandzkiego i arcybiskupie, wszystko Szwedowie rozszarpali, pobrali. Skoro książę jechał, musieli Polacy i inni słudzy książęcy pieszo przy nim iść do Rewla trzydzieści mil; a moskiewskie zastał pięć tysięcy ludzi, aby mógł być gdzie przejąc a dostać królowny. Sam Pan Bóg ostrzegł, że uszedł rękę onego tyrana, nocą i dniem przeskakując mimo ono wojsko nieprzyjacielskie, wielkie niewczasy, głody, złe gospody wycierpieć musieli. A tak z pracą i wielką wagą do Rewla przy-

¹⁾ Parnawa. P. W.

był; tam go wždy do miasta puszczoneo. Aż w dzień ś. Andrzeja na morze wsiadł; wszakże, jako się jedno na morze z Rewla puścił, wnet gwałtowne wiatry żagle potargały, prawie okazując niefortunę przyszlą jego. Aż do swej ziemie się przewiózł, tam też na skałach ledwie dla książęcia a królowny jeden sanki nagotowano: wszyscy pieszo musieli od morza iść, a swe rzeczy nieść. Także do plebana jednego na noc księżę i z księżną przyjechał; a na drugim noclegu dostatek podwód wszem dano. Aż ku państwu swemu z radością się wrócił, gdzie przeciw niemu kilkaset koni wyjechało; a samo księżę na kilka dni dla przygotowania gmachów dla królowny pierwiej odjechał. Potym pań i panien poczet nie mały wyjechał, którzy królownę witali, winszując jej szczęśliwego wjechania. Tamże cały tydzień wesela, tańce, biesiady były, a dla większej uczciwości kilka panien za mąż wydano.

Mało co po onej drodze odpoczynku wziawszy, <sup>Eryk waśni
się na brata.</sup> wnet król Eryk, oną zawiścią prawie zaślepiony, jał nań kłaść kalumnie: jakoby miał się z królem duńskim i z królem polskim nań zszeptywać, że już dochodziła ona rzecz książęcia Jego M. od rad króla Erykowych, od których był w tem przestrzeżon, jako w wielkim był od brata zawaśnieniu i niebezpieczeństwie. Przyszło mu pisanie, aby się stawiał przed króla Eryka na sejm, jako o wielkie rzeczy obwiniony. Widząc upór a waśń wielką przeciw sobie, prosił przez posły, aby mu był glejt stateczny przysłan, na którymby pokazał niewinność swoją. Gdy go odzierżec niemógł, musiał radzić o sobie, jakoby srogości onej uszedł. Obesłał poddane swe, przysięgą ich utwierdził, także sługi, które miał, Niemce i Polaki, z sobą. Ci, acz wiarę swą do gardł swych przy książęciu Jego M. ślubili i przysięgli, przed-

Eryk walczy
na brata.

się czasu przygody oniż Szwedowie odstąpili i księżę Jego M. zdradzili. W tym czasie i król posłał edykty do ziemi finlandzkiej, zakazując mu posłuszeństwa i posłał poborce, aby wszystkie dochody na króla wybierano. Oni poborce ukradli mu dwu jego panów radnych co przedniejszych i posłali je królowi szwedzkiemu; on zaś, posławszy na galerze Polaki z Niemcy, pojął one poborce i dał je posadzać. Obaczywszy się, iż to źle uczynił, nazajutrz po obiedzie puścił je i darował, umówił, aby przed królem nie skarżyli. Ci, acz to obiecali, wszakże radzili mu, aby łaski szukał. On, widząc na się wielkie niebezpieczeństwo, umyślił był do Polski wyjechać, a tam ludzi dostawszy, z królem walczyć. Przyciągnęło zatem wojsko: księżę Jego M. bronić się umyślił. A gdy już widział, że Klaudius, hetman, ku zamku Habowi¹⁾ szanować się chciał, uczynił ucieczkę sam i stateczne potkanie, kilkiem set koni na ośm tysięcy ludzi szwedzkich uderzył i spartł ony ludzie króla szwedzkiego; a byłby się im był, mając wolne morze, statecznie mógł bronić i tak był umyślił, że, osadziwszy zamek, sam z królowną do Gdańska miał wstąpić. A iż wtym kilkonaście okrętów przeprawnych, walecznych i galer przyszło, którzy już i ziemią i morzem dobywać go mieli, które gdy ujrzał, mniemał, aby mu na odsiecz króla polskiego lud przyszedł, już się radował, dał z dział uderzyć, dając znak, aby dali o sobie sprawę: są li przyjaciele albo nieprzyjaciele. Oni zaraz posłali, aby się dał na łaskę i niełaskę królowi Erykowi. On, wiedząc tyraństwo i okrutność wielką, umyślił się bronić, acz go już ziemia jego odstąpiła

¹⁾ Abo. P. W.

i oni Szwedowie, co mu przysięgli, a na zamku się z nim zawarli, ciż go sami zdradzili. Chciał im kazać z zamku, — nie chcieli; chciał do okrętów przód wstąpić, — oni się spiknęli zabić każdego, ktoby z zamku zejść chciał. Owa, gdy już strzelba tak ciężka szła, acz Szwedowie szturmów kilka stracili, wszakże nakoniec górę ubieżał Klaudius, z której prawie w gmachy bił, że się żaden nigdzie ukazać nie mógł: jeśli prosić Niemcy, potym i Polacy, nakoniec i królowna sama i dla Pana Boga, aby się dał. Tak że dzień św. Klary w roku 1563 zamek podał Hab. A w dzień Bartłomieja wziawszy onego i z królowną, do okrętów sprowadzili Polaki i z pannami polskimi. Gdy się tam z sługami i z państwem swym onym rostawał, wielki smutek, płacz a żałość między niemi była, bo tam snadnie każdy rozumieć mógł, że na okrutne męki tam mieli być wiezieni: jakoż się to potym skutkiem okazało.

Książę się
poddaje.

A gdy już ku Stokolmu przypłynął, posłał Eryk do królowny, aby z nim, jako z tym, który winien obrazy majestatu królewskiego, towarzystwa nie wiodła, a onego, acz jej mężem jest, próżną była, chcąc one uczciwie do brata ze wszem jej wniesieniem odesłać, — abo, chceli, aby na swej oprawie wolnie mieszkała. Gdzieby tego nie uczyniła, musi z nim cierpieć tak srogie więzienie, jakie mu jest naznaczone. Ta cna, świętobliwa pani, zjawszy pierścień ślubny z palca, na którym był napis: „quos Deus conjunxit, homo non separat“, wejrzawszy nań wielkim płaczem a żałościwym ku Panu Bogu wzdychaniem, przekładając wszystkie swą nadzieję najwyższą w Panu Bogu, że jeszcze gdy Pan Bóg jako ze lwiej paszczeki, tak z mocy a srogości onego tyrana wybawić ich będzie raczył, uczciwą

Poselstwo do
królownej
Katarzyny.

a mądrą i przystojną odpowiedź dała: że jakakolwiek skażń nań a przygoda przyjdzie, raz to Panu Bogu swemu poślubiła, póki on żyw jest, jego w żadnym miejscu nie opuszczać; a tak to jest na miłosierdziu a łasce Jego Kr. M., ale jej, pomniąc na swój królewski naród a chrześcijańskie wychowanie, inaczej podle Pana Boga i wszej uczciwości uczynić nie przystoi, jedno w szczęściu i w nieszczęściu jednako się odzywać wierną, stateczną a pocziwą małżonką jego.

Niewczasy
książęcia z
księżną.

Wzięto tedy książę z okrętu od sług i wszej wczasności i majątności ich, którego ona zostać nie chciała, i na skale ich ostrej oboje wysadzono. Wielki tam smutek a żałosna chwila była, gdy byli od sług i od wszystkich rzeczy swych tak mizernie odsadzeni, a sami na onej ostrej skale pod żaglem, z którego sobie kotarę uczynili, na srogiem zimnie, wietrze i niewczasności czas niemały cierpieć musieli. Wszak przedsię ten Jurgiepierz¹⁾, który był posłan od króla Eryka na to rękowanie do nich, uczynił na prośbę królowej tę lutość, że jej dwu Polaków, dwie pannie, dwie karlice dopuścił wziąć z sobą z okrętu. Tamże na onej skale knechci, którzy ich tam strzegli, przez on czas z niemi mieszkali. Jaka tam uczciwość być mogła, snadnie się tego każdy domyslić może. Potem ich do Gripsolmu, siedm mil od Sztokolmu, wieziono: tamże im więzienie dosyć srogie i tęskliwe, jedno jedną izdebkę małą naznaczono, rzeczy ich, szaty, skarby, klejnoty, wszystko zabrawszy. Sługi one, Polaki, mężczyzny, osobno na niższą skałę zaprowadzono, którym tam cztery dni jeść nie dawano. Onegoż wieczora w nocy ony wszystkie wię-

Więzienie
srogie.

¹⁾ Jurg (Jerzy) Peerson, faworyt króla Eryka, syn duchownego z Salbergu. P. W.

źnie, których było przez czterysta sług księcia finlandzkiego, męczono i nazajutrz wszystkie rozmaitemi mękami tracono, ćwiertowano, że ci Polacy, na onej skałe będąc a słuchając, gdy oni na mękach wrzeszczeli, wołali, spodziewając się takowejże przygody, mało nie za umarłe zostawiali, jedno się Panu Bogu poruczając. Wzięto ich potym w okręty z pannami z onej skały, wiedziono je do Tornefunt, stamtąd do Stragnes, potym do Eskieltum; płynąc z niemi, uprosili, aby im dozwolono na wyspie wysieść, kędy borek widzieli, bo już trzy dni z pannami płynąc, wstydzili się potrzeb przyrodzonych odprawować: tamże rydów moc wielką naleźli, których sobie z krupami, u Bosmanów uprosiwszy ktemu trochę, bez soli i żadnego maszczenia nawarzyli, a tym się odżywili, aż do zamku jednego Westrasz, na którym potym Polacy rok i sześć niedziel mieszkali, przepłynęli.

Wyszedł k nim starosta: patrząc na ich niewolę wielką, płakał. Potym, uzaliwszy się ich, kazał im dostatek dać jeść i pić i dzierzał ich kilka dni u siebie. Potym panny były do Helskieltunu wiezione, do klasztoru, Włosi a Niemcy do Herbru, też inszego zamku.

Już tam księżna Jej M., będąc na Gripsolmie, do położu się zbliżyła i powiła w onym więzieniu, bardzo nędznym opatrzeniu i dostatku albo w wysługowaniu, dziewczeczkę Izabellę. Ta im w półtora lata tamże umarła. A straży nad niemi było kilkadziesiąt knechtów, aby nie mógł z onej izdebki żaden być ani do nich wniknąć, nie im nie dodać, że ani starej pani ku położu nie miała, jedno co jej panny w takiej przygodzie służyły. A nadto, że jej tak sprosne, grube w onym położu potrawy dawali, żeby najnędzniejsza zagrodniczka w Pol-

Pológ kró-
lewnin nie-
przystojny.

szcze u nas na tym nie przestawała. Uczynił potym Eryk, ten srogi tyran, łaskę nad niemi, że im dwu gmachu i wieże pozwolił i na trzeci rok wirzech pokojów i sałę. W takim tam niedostatku na ten czas królowna Jej M. była, że i dziecięcia onego powijając w co nie miała; aż u knechtów stare, złe koszule kupowali, u tych, co ich strzegli, a to na pieluchy drapali. Powiła potym syna, któremu dała imię Zygmunt, który sam jeden najwyższą ich w onym utrapionym więzieniu a srogiem niebezpieczeństwie uciechą był. Tam jako mizernie a nie wedle stanu ich byli chowani, długaby i żałosna to historia wyczytać, bo sługi jego skoro wszystkie co przedniejsze przed oczyma jego ćwiertowano, tracono, do niego pod gardłem żadnemu przystąpić nie dopuszczono: jedno niektórzy kupcy polscy, mając lutość nad królowną, krwią panów swych, w koszu róż nieco talerów ukradkiem pod różą dawali, drudzy w baryłach, co wino posłali, w faszach czerwonych złotych nieco dodawali, mając lutość nad żalosną przygodą a więzieniem niewinnym tych panów. Królowa także między przeguby w szaty coś złotych i łańcuchów kilka i klejnotów kilkonaście była dla przygody zachowała. Tak oni kilka lat ono srogie więzienie i niewolę ucierpieli.

Pisanie
z więzienia
do króla.

W onym tedy więzieniu będąc, już zimie, za wielką nędzą srogie a okrutne więzienie cierpiąc, pisał ku królowi, prosząc, aby mu dopuścił przed majestat swój przyjechać, a swą niewinność pokazać. Jeśli się okaże, że jest niewinnie oskarżon, aby dał nieprzyjacioły jego pokarać wedle zasługi; a jeśli winien zostanie sprawiedliwym dekretem wszej rady i majestatu jego, woli gardło dać, niż więcej to więzienie cierpieć. Przyzwolił król i obiecał mu, że go miał pro tribunali, na

majestacie, ze wszystką radą jego defensyi słuchać; po-
 zwoliwszy, dał mu czas i posłał mu troje szkap, na
 którychby zajechał, aby na pewny dzień samotrzeć się
 stawiał. Gdy milę od Sztokolmu przyjeżdżał, wyjechało
 przeciw niemu kilkadziesiąt koni. Kazano mu pierwaj
 kobyleniem drogę zacząć, że nie mógł jechać, jedno
 ścieżką, którą zostawili pod szubienice i między one
 pale, na których służy jego, poćwiertowani, na pale
 powbijani, jeszcze wisieli i ćwierci ich na palach roz-
 wieszane. Ci, co przeciw niemu wyjechali, tym go
 witali: Przypatrz się sługom swym, takim zdrajcom,
 jakoś ty sam; a jako tu pod ich znaki jedziesz, tak
 z niemi tu będziesz cierpiał. Niż przyjechał do mia-
 sta, obwołano edykt, aby żaden człowiek czapki przed
 nim zdjąć nie śmiał, żaden mu ani żywności żadnej
 sprzedać albo darować, ani pieniędzy ani upominku ża-
 dnego pod gardłem dać nie śmiał. Tamże wysadzono
 biskupa kalmerskiego, Jurperza i puszkarza, trzeciego
 Mastor Jachyma, który był komorną radą królewską.
 Ci chcieli, aby przed nimi sprawę dawał: a oni sami
 byli ciż zdrajce, którzy go niewinnie oskarżyli. Owa
 książę posłał do króla, prosząc, aby pomniał na obie-
 tnice swe, na listy, na przyrzeczenie, że go sam słu-
 chać miał na zamku, na majestacie swym, jako książę,
 bo on nie zwykł na ratuszu nikomu odpowiadać, na
 którym nie książęta, ale złoczyńce bywają sądzeni: gdyż
 on, jako książę i brat jego, ma swą stolicę przed ma-
 jestatem jego. Wtym, gdy na ratuszu czekał, przy-
 szli ci komisarze, powiedzieli: że nas król posłał, aby-
 chmy twe zradzieckie sprawy przeszłszeli, żeś się ty
 z nieprzyjacielem korony tej przeciw panu swemu spo-
 winowacił, pieniędzy jemu na pana swego i na jego
 ziemie i na zamki, które on mógł darmo mieć, poży-

Książę jedzie
na sprawę.

Droga jego.

Witanie
jego.

Sprawa
książęcia.

czył: a takes jest jawny, obwołany zdrajca królewski i ojczyzny swej, królestwa szwedzkiego. Powiedział: że jabym się miał przed tobą sprawować, a tyś jest bękart, niecnotliwy człowiek; a ten pop jest zagrodnicy syn, biskup kalmerski, i ojca jego ćwiertowano za złe uczynki niecnotliwe; nigdy do tego nie przyjdzie. A tak ja nie tylko więzienie cierpieć, ale bych miał gardło dać, przed wami, łotry, zdrajcami, a którzyście tego nigdy nie godni, sprawować się nie będę. Potym mu sromotnie nieprawdy zadając, ten Jurgiepierz plu-
nął między oczy.

Książę Panu Bogu dziękował z swej żalości, która go raczy nawiedzać. Nu, — powieda — zły człowiecze, tyś jest przyczyną nieszczęścia mego; nie mogę króla Jego M. winować, ale to nieszczęście wszystko z twej fałszywej powieści jest mię potkało: przyjdą te czasy, że się król Jego M. obaczy, mnie niewinnym najdzie, a ty, bądź długo, bądź krótko, gardłem to zapłacisz. W tym w onej swej żalości dał tajemnie znać królownie, co się z nim działo: ta nieboraczka z wielką boleścią, z strachem, z żalością, już wątpiąc w tym, aby go kiedy więcej widzieć miała, wpadła w ciężką niemoc, że od wielkiej żalości mało nie umarła.

Także po szkaradej odprawie z ratusza do gospody szedł. Żadny żywy człowiek z nim ani mówić, ani mu pociechy jakiej uczynić nie śmiał, acz lud pospolity patrząc na onę żalść i uciśnienie jego, płaczliwie go żałował. Potym król posłał: gdys nie chciał sprawy dać przed tymi, którzy byli odemnie na to wysadzeni, tedy idź zasię do więzienia i to, com ci był gmachów pozwoił, i toć każe odebrać. Także zasię do więzienia jeszcze sroższego odjechał.

Ku onej wielkiej srogości przystąpiło jeszcze wię-
 tsze nieszczęście, że ten tyran moskiewski, nie mogąc
 uspokoić myśli swej, słał do Eryka, aby mu królową
 polską, Katarzynę, posłał, posławszy mu przez sto so-
 roków soboli i inszych futer, rysiów, czarnych lisów,
 bardzo kosztownych, i klejnotów inych wiele, znamie-
 nite dary, postępując mu ktemu na każdego jego nie-
 przyjaciela trzydzieści tysięcy ludzi jezdnych, i dać mu
 pięćkroć sto tysięcy złotych we złocie i zamki w Inflan-
 ciech niektóre spuścić. Pierwszykroć wziął sobie Eryk
 ad deliberandum; potym kniaź moskiewski w roku 1566
 wtóre posły słał: gdy nie chcesz mi jej posłać za dary
 a wdzięczne upominki moje w dobrej przyjaźni i za
 zachowaniem mojem, tedy to wiedz, że póki mię stawa,
 z tobą walczyć będę: nie tylko w Inflanciech, ale i w tej
 ziemi cię szukać będę. On jeszcze nie z pewną rzeczą
 posła odprawił; aż trzeciego posła moskiewski przysłał
 w mięsopusty, w roku 1567, którego król szwedzki
 z wielką poczeiwością odprawił bez omieszkania. Tu-
 dzież i swe posły wnet po onych posłach do Moskwy
 poście wyprawił, którzy już konkludowali w onym
 swym poselstwie, aby moskiewski ony swe obietnice
 poprzysiągł, a oni też imieniem pana swego przysięgli
 królową wydać, aby już po nią posłał. Które acz
 z wielkimi upominki i wdzięcznością odprawował, ale
 niemniej z okrutnemi groźbami, gdzieby mu tego
 król Eryk nie ziścił. Król tedy Eryk, widząc, żeby
 mu była tego ziemia bronila, umyślił był wszystki
 pany i szlachtę wytracić; będąc na sejmie w Upsalmie,
 tam pozabijał pany i zabił ich siedm co przedniejszych
 rad królestwa szwedzkiego: jednego pana grofa Eryka,
 który był z książęciem Jego M. w Wilnie, który miał
 siostrę rodzoną króla Gostausa za sobą, a byli jego

Moskiewski
 żąda o kró-
 lewnę.

Eryk mordn-
 je pany.

ciotczeni rodzeni bracia i książęcia Jego M. finlandzkiego. Nakoniec i wszystkę szlachtę miano wymordować, jako spisek własnej ręki jego naleziono w kancelaryi, które miano pobić: bo wszystka niemal szlachta jest powinowata książęciu Jego M. tak po ojeu, jako po matce. A naradzisz się Eryk z komorną radą swoją, Jurgiepierzem i z biskupem kalmerskim, posły do Moskwy odprawil, rozkazując, aby już po nie posłał. Przyśłał tedy moskiewski już po trzecie posła w pięciuset koni z kolebkami, z saniami, które byli na granicach zostawili, a samą królową wodą mieli wziąć z wielkim ^{Pomysłowo do} dostatkim, z wielkimi dary Erykowi. Posłał tedy Eryk ^{królowy.} do królowy panie przedniejsze i posły swe, namawiając ją, aby na to zwoiliła, a onemu wszystkiemu królestwu wieczny pokój od moskiewskiego, wieczną sobie pamiątkę i bogomodletwo od onych wszystkich krajów zjednała, a sama sobie tego życzyła, aby była cesarzową tak możnego pana, którą on sam ku większej jej czci prowadzić chce i z swych rękę cesarzowi moskiewskiemu, jako siostrę własną, z uczciwością wielką oddać: gdyż już prawo tej ziemi bratu jego dłużej trwać na świecie nie dopuszcza, jako przesądzonemu obraży majestatu tej korony, radząc a prosząc, aby to rada uczyniła, co jej ma na wielką pociechę, sławę i uczciwość wynidź; że tak o niej radzić chce, jako własny ojciec jej nigdyby jej życzliwiej, sprzyjaźliwiej ani radził, ani mógł dopomódz, jako on uczynić chce. Ta cna a święta pani i mówić z sobą o tym nie dała i słuchać żadnej perswazyi nie chciała, jedno Panu Bogu poruczyła załość swą, a o miłosierdzie za książęciem Jego M., panem swym, pokornie a uniżenie prosiła.

Eryk tedy za radą złego człowieka, Jurgiepie-
 Eryk co broi, rza, umyślił książę Jego M. finlandzkie, Jana, brata

swego, zabić, a królowną Jej M., małżonkę jego, tam posłać; i gdy to już chciał ziścić, w tym czasie była królowna płodem zaszła, iż już inszej wymówki nie było, jedno onym brzemieniem się wymawiać. O co księżę Jego M. prosił, gdy już inaczej być nie może, aby wždy to miłosierdzie okazał, aby pierwszej tu porodziła, a potem była odesłana, pokorną, płaczącą prośbę k niemu o to czyniąc i do wszech rad często o przyczynę pisać. Rady one prosili króla za nim i opowiadali się, że na ten niechrześcijański uczynek nigdy zwalać nie mogą. A zwłaszcza mianowicie opowiedział się grof Jurgieswend, który był primas regni, przedniejszy pan koronny, i innych z nim niemało.

Król Eryk na tego grofa zwaśnił się z tej przyczyny i z drugiej: że mu nie chciał przyzwolić, aby miał swą miłosnicę pojąć i koronować, na co się on był usadził. Owa przyszedł k niemu na pokój, a on był przedtym niejakiego Pomorczyka nań naprawił, który się za szlachcica liczył, i kupców niektórych, którzy sobie zmyślili pisanie, jakoby on miał króla zdradzić i dodawać rady królowi duńskiemu, aby nań walczył, a w ziemie mu wtargnął. Gdy przyszedł kniemu, na pokoju, obmowę czyniąc niewinności swej, prosząc, aby był ku sprawie przypuszczon, zaraz się nań król targnął, zadając mu onę zdradę, a winiąc go stąd nawięcej: żeś ty mnie zabronił a odradzał odesłać księżny finlandzkiej moskiewskiemu i tej pani za królowę mieć i koronować, która jest sercu memu miła, a żeś jest dawny zdrajca mój; i porwawszy się, przebił go tulichem albo pugiuałem. A iż to był urodziwy, wielki a mężny człowiek, że go przez ramię ranił, uskoczył sam, obawiając się, aby się do swej broni nie rzucił. Ten grof, uczciwy starzec a sławny

hetman, wyjawszy pugiuał z siebie, powiedział: O, miły królu, toć mi się me wierne służby od ciebie źle płacą, a niewinnieś mię ranił, gdyż ci się wszego słuszenie sprawić mogę, a pokażę jawną niewinność swoją. Tak że on pugiuał kredencowawszy, podał mu go: on zaś znowu weń uderzył i ugodził gi w serce, że tuż padł, a umierając, jał Panu Bogu duszę swą polecać. Syn, stojąc przede drzwiami, słysząc ojca zabitego, skoczył do pokoju i rzecze: O, miłościwy królu, azaż tak się godziło niewinnego pana, przedniejszą radę swą, bez sądu i pokonania prawnego zamordować? Aż się tak płacą zacne posługi i krwi przelewanie jego, który, gdyś Wasza królewska Mość nań przełożył sprawę waleczną z królem polskim, zkrólem duńskim, z Lubczany, tak im odpierał, żeś tego zawždy z wielką sławą użył i wszystka ta korona? Wolałbym ja być sam mieście jego zaledz i tę śmierć podjąć, niż on człowiek niewinny. A co żałościwiej jest, że, obwiniwszy go, wiernego sługę swego, nie dopuściwszy się mu z tego wywieść i sprawić, takeś go bez sądu zamordował. On się rzucił do szpady: O, ty zły człowiecze, jeszcze ojca, zdrajcę mego, żałujesz, któryś mię, po Niemcech jeżdżąc, zdawna osławiał i zradzał. Zaraz gi przebił, że tuż podle ojca umarły padł. Był to pan młody, zacny; zwano go Miles-Turro, który przez dwadzieścia lat na naukach a po rycerstwie jeżdżąc, zabawił, że i ojca i wszystki w onym narodzie ludzi dzielnością, nauką, męstwem, rozumem prawie przechodził. Gdy już tak marnie oni dwa byli zabici, trzeci pan radny, po onym Jurgienswendzie napředniejszy¹⁾, przyjdzie:

¹⁾ Bereusz, nauczyciel króla Eryka. P. W.

O królu, panie mój, coś to najlepszego uczynił, żeś tak zacne pany rady swe pomordował! Już teraz cecidit corona capitis nostri, już i nieprzyjaciele twoi wezmą na cię serce, gdyś tak sławnego hetmana i tak mądrego senatora stracił: pewnie i my zginiemy i sam zginąć musisz. On, jako wściekły, zapalony oną swą furią: O, ty zły człowiecze, i tyś mnie na to zwałać nie chciał, abym ja posłał księżną finlandzką moskiewskiemu, ani na pojęcie tej miłośnicy mej. Teżes ty takim zdrajcą jest, jako i ci. Przyskoczywszy, szpadą gi przebił, tak że jedno z pokoju się wyrwał, padł i zaraz umarł. Tak oni trzej zabici leżeli: w pokoju dwa, a jeden przed pokojem. Dworzanie drabanci, co przed pokojem stali, z płaczem i z żałością one ludzkie wynieśli.

Po onej szkaradej robocie okrutnej zdało mu się rano widzenie, już na dniu, jako oświłło, że do niego człowiek w białym odzieniu przyszedł, mówiąc mu: Tyranie, umyśliłeś brata zabić, żonę jego moskiewskiemu posłać; kazał ci Bóg przez mię powiedzieć, żebyś tego nie czynił. Jużes Boga rozniewał, żeś i ludzkie niewinne, pany swe, pomordował. Jeśli brata nie wypuścisz i z żoną jego do księstwa jego, a tego okrucieństwa nie przestaniesz, tedyć Pan Bóg rozum odejmie, że i królestwo stracisz i po skałach i po lesiech biegać będziesz, trawę będziesz żarł, jako wół, a bestyą cię uczyni, i wszystko odzienie na sobie po-drapiesz, że i ciała swego okryć czem nie będziesz miał, a że cię Pan Bóg da w wieczną niewolą nieprzyjacielowi twemu. Bo już Bóg wysłuchał płaczliwych prośb brata twego i małżonki jego, i już go weźmie na opiekę swoją, a ciebie wiecznie potłumi. Gdy ono widzenie zniknęło, porwał się, jał pytać łożniczych: Był tu kto?

Widzenie
królewskie.

Powiedzieli, że tu żaden nie był, bo i drzwi zamknięte i zamek zamknięty; tedy sam im to widzenie powiedział.

Wtym król duński wtargnął mu w ziemię: on się ruszył przeciw jemu. Moskiewscy posłowie, na które wielki sumpt czynić musiał, przyszli, prosząc, aby ich już odprawił: bo gdy tam tak daleko, na granice, na walkę zajedziesz, tedy się wrócić rychło nie możesz, a my tu omieszkawając, panu swemu nic nie posłużymy. Albo nas odpraw, a już pewnej nieprzyjaźni od pana naszego czekaj, albo to zisć, w czymś naszego pana upewnił, a jemu za to przyrzekł. On potym radził się Jurgieperza i biskupa kalmerskiego, którzy mu radzili, że lepiej jest, abyś pierwszej brata zabił i dziecię. Bo jako go do Polski zadadzą, tedy to bez trudności tu nie będzie: a lepiej jest, że jeden zginie albo dwa, niż wszystka ziemia ma zginąć. Także się naradzili, że tam Jurgieperz do Gripsolmu był posłan z drabanty, z proporcem knechtów, już księżę i z synem zabić, księżęcą głowę przynieść, dziecię na pał wbić, Polaki wszystkie pozabijać i panny, co były przy królownie, żadnej nie żywić, a królownę przywieźć i zarazem Moskwie oddać. A ten Jurgieperz był mało przedtym o niełaskę królewską przyszedł i wsadzon; potym, że miał matkę, wierutną czarownicę, uczarowała króla, że go kazał puścić i imienie mu wielkie darował i kazał heroldowi obwołać, iż znalazł go król niewinnym tego więzienia, a czyni go równym każdemu nazacniejszemu w ziemi swej i ktemu, cokolwiek on rozkaże, aby go tak słuchano, jako samego króla.

Jurgieperz je-
dzie zabić
księżę.

Wyciągnął tedy Jurgieperz z onym ludem ku Gripsolmu, podjawszy się onej cnotliwej robotki; a wyszło królewskie rozkazanie do onego pocztu ludzi, aby, cokolwiek im Jurgieperz rozkaże, to wszystko czynili.

Oni ludzie, już będąc na drugim noclegu, że już jedno dwie mili byli od Gripsolmu, chcieli wiedzieć, dokąd a pocoby byli wiedzieni, a zwłaszcza, iż ich nad obyczaj hojniej chował, wina im kazał dostatek dawać: on acz się zdzierał długo im powiedzieć, potym w ciągnięciu, koło uczyniwszy, zastanowili go i pytali, dokąd a naco je wiedzie. Powiedział, że to jest wola królowska, abyście tego nieprzyjaciela królewskiego, księżę finlandzkie, o gardło przyprawili i wszystkie Polaki i pany posiekli i dziecię jego na pal wbili, a królownę do króla przyprowadzili; a kto z was głowę tego księcia przyniesie, będzie pocziwie a znacznie od króla darowan. Oni, jako ludzie rycerscy, powiedzieli, iżechmy tego od króla nie słyszeli; ciebie w tym słuchać nie jesteśmy powinni, owszem, i królowi Jego M. przeciw takiemu nieprzyjacielowi, ktoby na naszego pana walczył, służycieśmy powinni i krwi swej nie żałować, ale na brata króla, pana naszego, na krew jego, którego on w więzieniu w mocy swej ma, który broni przy sobie żadnej niema, my ręki naszej podnosić nie będziemy, boby to była nasza wielka hańba: nie śmielibychmy nigdzie w cudzych krajach ludziom zacnym ani rycerskim w oczy weźrzeć, owszemby nas wszędy za szelmy miano; a wtym się nazad obrócili. Królowna Jej M., gdy o tym usłyszała i księżę o zabiciu swym od onych panów, którzy się byli zwykli za niemi przyczyniać, już inszej żadnej nadzieje nie było, jedno do Pana Boga wołać o wspomóżenie. Owa przyjaciele przedsię ostrzegli księżę, który mając kilkanaście osób około siebie Polaków, gdy mu tam w beczkach rusznic, alabartów i mieczów nieco dodano, umyślili się bronić, przysiągłszy sobie statecznie tak mężczyzny, jako pany, każdy do gardła swego dać się pierwszej zbić, niżby do

tego przyszło, aby miano księżę i dziecię zamordować i królownę w tę niewolą podać.

W tym jeden starzec, dowiedziawszy się o tym, że już brata swego i syna jego zabić posłał, człowiek mądry, zacny, bogaty pan, bardzo uczciwy człowiek, p. Dyonizius Frankus, który miał już przez ośmdziesiąt lat, a który bywał ochmistrem i preceptorem jego, przyszedł k niemu, już gdy się z miejsca ku wojsku ruszył, upominając go z tych złych spraw jego. Uprosiwszy sobie wolno ćwierć godziny ku mówieniu, tam mu przypomniął, jako go wychował i uczył z młodości jego, iż żadne królestwo u tyrana trwałe być nie może, ale łaskawe wieczne przynosi błogosławieństwo boże i sławę dobrą: a ty, królu, mój panie, którego ja sobie wychował, czekałem po tobie radości i pociechy, opuściwszy bojaźń bożą, opuściwszy nauki moje, wybiłeś, pomordowawszy, co przedniejsze ludzie w królestwie, już do kilkadziesiąt rad swych, jeszcze brata swego zabiciś kazał i dziecię jego niewinne na pal wbić i żonę jego pocziwą, królewskiego narodu, do której żadnego prawa niemasz, tyranowi moskiewskiemu chcesz odesłać. Jeśli to uczynisz, pewnie cię Pan Bóg jawnie a rychło skarze; zaniechaj tego a wypuść go, niechaj Pan Bóg nad tobą za to pomsty nie czyni. Ten także z furją swą, poruszony onym swym gniewem jadowitym, onego uczciwego starca, który w swym wieku tego nigdy czekać nie miał, zaraz swą ręką zabił. Była rzecz ona wszem ludziom nieznośnie żałościwa i płaczliwa: i widali ludzie jawnie za nim czarnego chłopą, co mu w uszy szeptał, nad insze ludzie szkaradszego, o którym powiedają, żeby czart miał być, czasem i srogięgo czarnęgo psa, o którym i sam wyznawał, że go ten na to poduszczał, aby wszystkie pany

swe wybił, a chłopów do rady nasadzał. On, widząc taką żalosc w ludziach, wnet rzucił pacholę za onymi ludźmi: jeśli książę nie jest zabity, aby go tak zaniechali w pokoju, dawszy mu na znak sygnet swój z palca. Potym wyszedł z pokoju w kolecie z szpadą a z pu-^{Eryk szaleje.} ginałem. Weźrzawszy na tak smętne a żalosne ludzie, którzy prawie opłakowali onego starca, jał pytać: Kto tu dziś królem? Oni powiedzieli, że o inszym nie wiemy, jedno o W. K. M., panu naszym. Ja — powieda — nie jestem królem; a zjawszy bieret z siebie, zarzucił precz. Już ja wam zdawam królestwo, a wy sobie patrzcie inszego króla, bom ja jest tyran: nigdy korona szwedzka takiego tyrana nie miała, jakom ja jest. Także w onym kolecie, wyrwawszy się z pokoju, biejąc ze wschodu, wyrwał alabart u drabanta swego, a potkawszy zacnego pana Heriwer Iwersun, acz mu się bronić począł, zabił go zaraz; potym podrapał ubiory na sobie i biegał w las, także tam trzy dni i trzy nocy po lesiech, po skałach się tulał. Aż potym zbity kilkonaścieset ludzi, którzy go z pracą naleźli zgłodzonego i tak szalonego nalazłszy, do Swarcezyej doprowadzili, dwie mili od Sztokolmu. A wtym, gdy on szalał, panowie i szlachta obrali trzech gubernatorów, którzyby rzadzili rzecz wszystkę pospolitą i obronę przeciw królom, polskiemu i duńskiemu, i Lubezanom opatrowali. Ciż, gdy się nagodził, dali go tam do tego mieszkania; tamże dwie niedzieli mieszkając pod strażą, jako ten, co był od rozumu odstąpił, posłali mu muzyki, piszczki, trębaczce, skrzypice francuskie, potym i miłośnicy jego k niemu przysłali, aż się obaczył i przyszedł ku rozumu. Posłał potym po one pany gubernatory, pytał ich, przez co tu był wsadzon. Powiedzieli mu, że przeto, żeś odstąpił był od rozumu, panys niewinne po-

zabijał, preceptoraś swego, ochmistrza, starego człowieka, radę swą wierną, zabił; brataś swego chciał zabić, dziecię, a żonę jego posłać do Moskwy, sługi jego i pany pomordować; sameś po lesiech biegał kilka dni, małoś nie zginał. Obaczywszy się, jał tego płaczkliwie żałować i jał im opowiedać ono widzenie, z jakim poselstwem do niego on mąż w białym odzieniu był przyszedł. Prosił ich dla Pana Boga, aby o nim radzili, jakoby i brata wypuścił, przeprosił i to mu nagrodił, znając już to do siebie, że go Pan Bóg za grzechy na rozumie skarał, a na brata jego okiem bóstwa swego weźrzał. A tak, aby dalej wszystkiej ziemi dla niego Pan Bóg nie karał, że mu dobrowolnie rad królestwo spuści, a on już królestwo objął, jedno aby to tak warowali, jakoby on miał swe słuszne opatrzenie i wychowanie z miłosnicą i z bękarciętą, i sprawił sam artykuły z niemi społu i kondycye, z którymi posłali po książę finlandzkie, posławszy mu zaraz przytym szaty, klejnoty jego i pannam polskim wszystkie ich ubiory: aby z Gripsolmu do Wenthalmu przyjechał, a stamtąd na obiad do Swarczu trzeciego dnia do króla przyjechał.

KONDYCYE, POSŁANE KSIĄŻĘCIU
FINLANDZKIEMU OD KRÓLA
ERYKA I OD RAD JEGO NATEN-
CZAS, GDY PO SZALEŃSTWIE SWYM
POŃ POSYŁAŁ DO GRIPSOLMU,
JUŻ GO Z WIEZIENIA WYPUSZCZAJĄC.

Artykuły suplikacyi Eryka, niekiedy czwartona-
stego tym imieniem króla szwedzkiego, ale już na ten

czas więźnia bożego i prawie od wszystkich ludzi opuszczonego, do najmocniejszego księcia Jana finlandzkiego, jako to może ze wszech znaków woli bożej i z mniemania wszech ludzi obaczyć, przyszłego króla szwedzkiego, którego już mienię i wyznawam tegoż królestwa dziedzicem i księciem finlandzkim, ktemu i do najjaśniejszej księżny Katarzyny, królowny polskiej i przyszłej, mam za to, w rychle królowej szwedzkiej, siostry swej miłościwej.

Najpierwej prosi przereczony Eryk czwartynasty, niekiedy król szwedzki, od najmocniejszego brata swego, przyszłego króla i małżonki jego najjaśniejszej, aby braterskim a chrześcijańskim sercem i sposobem dla syna bożego jednorodzonego, Jezusa Chrystusa, chcieli jemu wszystkie krzywdy i przeciwności prawdziwie, z szczerego serca i myśli odpuścić, kromia wszech okoliczności i przegrozek, opuściwszy i odłożywszy na stronę wszelką nienawiść i przenaśladowanie i wszelką nieprzyjaźń. A tento Eryk, niekiedy król przereczony, obiecuje wiernie nabożnemi modlitwami za zdrowie i szczęśliwość przyszłego króla Pana Boga prosić, póki najdalej będzie żyw.

Wtóre: Gdy już Pan Bóg tak nań dopuścić raczył, że bywa rozlicznemi a wielkiemi frasunki, zamysławaniem, uciski i na duszy i na ciele, tak od ludzi, jako od czarta, wszystkiego ludzkiego rodzaju nieprzyjaciela, gaban, turbowan, skłopotan, ten to Eryk, niekiedy król, że już do tego nie jest łączen ani sposobien królestwo ono sprawować, a sprawami Rzeczypospolitej i jej opatrowaniem się bawić i staranie o tym potrzebne czynić, czego po nim wszystka Rzeczpospolita i panowie koronni potrzebowali, ponieważ się mu nie na zdrowiu nie polepsza, jeszcze co dalej, to więcej, począwszy od

księżycą mają wtlejszy a chorszy bywa, o co i panów samych prosił, aby mu do tego pozwolili: tedy prosi braterskie, pokornie, aby rządzenie królestwa szwedzkiego, także też koronę i sceptrum albo berło, także i wszystkie ubiory a przyprawy królewskie, zwłaszcza gdy na to stany wszystkie królestwa szwedzkiego przyzwola i to potwierdzą, najjaśniejszy a najmoźniejszy król przyszedłszy od brata swego Eryka, niegdy przerzeczonego króla, przyjął i to królestwo sprawował tak sam, jako potomkowie jego albo dziatki jego płci męskiej, na wieki: wszakże pod tymi kondycjami, niepochybnie a gruntownie obiecanemi i uczynionemi za listy i pieczęciami statecznie utwierdzone i podpisaniem tych wszech rzeczy, które tu na tej suplikacyi w prośbach proszone i wyrażone są, oprócz wszelakiego wyjemku, uszczypku i wynalazku albo wykrętów jakich, od czasu króla Gostausa, tych to obudwu braci ojca własnego, wynalezionych i postanowionych.

Po trzecie: Ten to przerzeczony Eryk, niekiedy król, za pewne się tego spodziewa od brata swego, przyszedłego Jana króla i od najjaśniejszej małżonki jego, że go nigdy żadnemu królowi na świecie podać nie ma, póki on jedno najdalej będzie żyw; a że ten król Jan będzie rozmnażał słowo boże i księgi prawdziwe a najmniej nie sfałszowane biblie, a zwłaszcza starego i nowego zakonu, mieć i wykładać Lutrowym i Filipa Melanchtonowym i inszych doktorów świętych chrześcijańskich wykładem będzie i przy sobie tak to zachowywać i sobie przeczytać, a inszym religiom albo zakonowi wiary swej nie poddawać, ale jawnie nauki Lutrowej słuchać, wyznawać i bronić.

Czwarty artykuł: Aby tak był ostrzeżon na sławie i dobrej powieści swej, aby żadnym obyczajem od

żadnego poddanego królestwa szwedzkiego nie był nagrawan ani obrażon, ani też od króla Jego M. przyszłego o rzeczy przeminęłe, okrom tej umowy albo tych kondycyj, z najmocniejszym bratem uczynionych; aby za żywota jego przez żadną przyczynę nań zelżywość żadna, póki on jedno wedle natury swej będzie żyw, żaden gwałt, żadna moc na dobrej sławie, na ciele i członkach jego nie była mu czyniona ani szkudzona: ale aby raczej od tego wszystkiego bratersko i mocnie był bronion i strzeżon od najmocniejszego brata swego, przereczonego króla Jana przyszłego. A gdzieby też kto z postronnych chciał się przeciw niemu oborzyć, aby mu było wolno śmieie i duże każdemu odpowiadać i czynić tak słowy, jako i uczynkiem; a generaliter, aby niwczym nie był naruszony ani obrażony pod obroną najmocniejszego brata.

Piąty artykuł: Aby nie był przymuszon czynić żadnej rzeczy przeciwko Panu Bogu w świeckich sprawach, ani też żadnemu inszemu nie ma być posłuszen: jedno samemu królowi, gdyby ustnie mu co rozkazawał albo gdyby za własnej ręki królewskiej podpisanem było mu co rozkazano. O co też prosi najjaśniejszej małżonki przyszłego króla, aby tego potwierdziła, ażeby na insze żadne rzeczy nie był wyciągan.

Szósty artykuł: Obiecuje przereczony niegdy król Eryk czternasty spuścić królowi Janowi wszystkę przysięgę ze wszystkimi traktaty albo przywilejami królestwa, tylko sobie zostawując w królestwie szwedzkim niektórą prowincyą albo powiat jaki dostateczny, coby wyniósł tak wielką intratę, jako było od króla Gostusa, ojca i pana ich niekiedy, najmilszemu, oświeconemu książęciu Karłowi, królestwa szwedzkiego dziedzicowi, a książęciu sudermańskiemu, bratu najmilszemu, na

testamencie opisano. Też ktemu vasalicium albo hołdowanie wiernie przerzeczonemu, oświeconemu, najmocniejszemu książęciu Janowi, przyszłemu królowi, przysięgę szulbrychtem albo cyrografem chce uczynić tym obyczajem, jako tu na tej suplikacyi albo prośbie jego stoi albo jest opisano, jako się tego obowiązał brat, książę Karolus, tego też nie zaniedbawając, aby królestwa przerzeczonego dziedzictwo Eryka czternastego, dziatkom jego płci męskiej, tak jako przerzeczonemu książęciu Karłowi, a wszakoż już w zupełnych rozumnych leciech, było zupełnie zachowane.

Siódmy artykuł: Aby żadnemu tak z swoich obywatelów, jako z postronnych ludzi, nie godziło się ani wolno było oskarżyć przerzeczonego Eryka, niekiedy króla, na sędzie z tamtych, z przeszłych rzeczy albo też z inszych wszelakich spraw, które się działy za czasu jego królowania; ale jeśliby się jaka kwestya albo oskarżenie sądowe wstrzęsło, aby mu się to godziło i było wolno używać mocy swej królewskiej, tak jako miał czasu swego rządzenia i panowania, aby mocą tego dekretu nie był powinien odpowiadać żadnemu przeciwnikowi swemu tak jawnie, jako i tajemnie.

Ósmy artykuł: Przerzeczoniy Eryk czternasty, niekiedy król, pyta, jeśli najmocniejsze książę, przyszły król, chciałby na to przyzwolić, aby się dopuścił Erykowi książęciem dziedzicznym mianować i pisać.

Dziewiąty artykuł: Pokornie prosi z wielką prośbą, aby mógł sługi swoje stare na służbie swej zachować, a iżby nikomu innemu nie byli poddani, jedno jemu samemu, a zwłaszcza: Karolus Mornensis, Klaudius Dugarda. O Krystofora Andrzejowego, Jakuba Bagi, Andrzeja Olauszowego, o których wybawienie pilnie prosi książęcia przyszłego króla, aby od najjaśniejszego

króla duńskiego, Fryderyka, mogli być wybawieni i wyproszeni: a on obiecuje zasię póty, dokąd się będzie zasię królowi Jego M. podobało, przyszłym Duńczykom żadnej krzywdy nie czynić¹⁾.

Jedenasty artykuł: Pokornie proszę króla Jego M. przyszłego, aby historye własne za czasów jego królowania mógł prawdziwie i godziło mu się to popisać, wszakże krom wszelakiego naruszenia osoby i dostojności przyszłego króla.

Dwanasty artykuł to ma, co i w dziewiątym pierwszej napisano.

Trzynasty artykuł: Pyta pokornie i prosi, aby był w tym resolutus: jeśli akta albo dzieje wszystkie czasu tego rządzenia i królowania jego albo niektóra część mają być odcięte albo odrzucone albo nienaruszone mają zostać i trwać.

Czternasty artykuł: Podaje królowi przysłemu i małżonce jego najjaśniejszej przerzeczony niekiedy król Eryk wszystko złoto i srebro, które w skarbie w Sztokolmie zachowane jest, ktemu wszystkie klejnoty i wszystkie perły drogie z oponami złotymi, kościerzmi i wszelakim obyczajem i służby srebrne z inszem naczyнием wszelakim, które w spiżarniach po wszystkich królestwie są zachowane, nie nie wyjmując; tak też złoto w sztukach, które ma zachowane z dzieciństwa ojcowskiego, okromia dwu skrzynek, małej jednej, a drugiej dłuższej, co sobie i ubogim córkom zostawić się spodziewał, pod takim warunkiem i sposobem: iż żadną miarą nie będzie przymuszony na płacenie żadnych długów królowej szwedzkiej, które snad

¹⁾ Artykuł dziesiąty opuszczony w druku Szarffenbergera. P. W.

tak swoi, jako i postronni cudzoziemscy ludzie być winne przyczytali albo przypisowali albo żeby im były z prawa należące, ale ma od takowych akcyi z sądów, skarg być na wszem wolen i owszem, ma być mocnie od brata swego, najmocniejszego przyszłego króla, bronion.

Piętnasty artykuł: Pyta, jeśliby mu się godziło francbugę albo słup zwycięstwa swego z kamienia marmurowego postawić, a dzieje zwycięstwa swoje na nim wybite albo wyrzeczane mieć.

Szostynasty artykuł: Prosi, aby mu naznaczono miejsce, gdzieby miał mieszkać i z któregoby wychowanie książęce godne dla siebie i synów swych mógł mieć, tak jako też to i wyżej było wspomniano.

Siedmnasty artykuł: Prosi pokornie najmocniejszego przyszłego króla przerzeczony Fryk czternasty, król szwedzki, aby też prawo dziedzictwa królestwa szwedzkiego zostało dziatkom jego onym i z tym nabytym płci męskiej, któreby z Katarzyny, córki Magnusowej, bądź przedtym miał, jako i potym, tak jako jemu samemu.

Ośmnasty artykuł: Prosi, aby też Katarzynie, córkę Magnusową alias Monestachter, poślubioną przez arcybiskupa upsalskiego już dawno, żeby się jemu godziło za własną małżonkę, jako jest obyczaj we wszystkich małżeństwach po wszytskiej koronie szwedzkiej małżonki ważyć.

Dziewiętnasty artykuł: Prosi, aby żenie przerzeczonej albo i dzieciom jego żadny gwałt ani żadne przezprawie nie było czynione, aby od wszelakiego ukrzywdzenia a obrażenia wolni byli, czemu pewnie ufa, że ani sługam jego wiernym ani dziatkom jego tego czynić nie będą. To też on zasię obiecuje i przy-

rzeka, że wszelakich krzywd swych przeszłych odpuścić i pamiętać ich więcej nie chce.

Ostatecznie prosi płaczliwie, z wielką uniżoną pokorą, aby więcej przegrozkami żadnymi na śmierć jego i rozmaitemi potwarzami nie był obelżon ani nagrawan, ale, aby prosto a szczerze, z ludźmi prawdziwymi a nie zdracliwymi, bez wszelakiego utrapienia dusznego i cielesnego godziło mu się mieszkać, żyć i weselić. Co Pan Bóg wszechmogący królowi Jego M. przysłtemu bez wszelakiego wątpienia wielką szczęśliwością, długim a dobrem zdrowiem, fortunnym panowaniem i sławnym zwycięstwem nad nieprzyjacioły jego hojnie a miłościwie opłacać będzie raczył.

Tac jest krótka prośba Eryka czternastego niekiedy króla, pokorna a uniżona, prosząc, aby najmniejszy brat a przysły król wszystko miłościwie, łaskawie, szczerze a za dobre przyjać i rozumieć raczył, a za złe tego nie mieć, jeřliby co mniej proszono albo napisano było. A jeřliby co było, co by nie było ku myřli w tym pisaniu, prosi pokornie, aby mu to było jařnie oznajmiono, a on, wyrozumiawszy, to wszystko rad uczyni okrom takowych rzeczy, któreby prawie ku jego szkodzie a upadku i synom jego miały przyjść.

Też, jeřliby ta prośba nie miała być approbowana albo statecznie utwierdzona, prosi pokornie, aby była oddana nazad temu, kto ją pisał albo czynił, do pořniejszego rozmyřlenia.

Data z Farcasiej, 14 dnia paździej. roku 1567.

Po tych kondycyach, gdy je pořlowie ksiąźęcia Jego M. od Eryka oddali, byli wielce ksiąźę i z ksiąźną Jej Miłością pocieszeni: aź z radořci wszyscy spořtem płakali, chwalać Pana Boga, że ich raczył z onych okrutnych bojaźni a niebezpieczeństwa, w którym juź

byli o zdrowiu swym zwątpili, wyswobodzić i pocieszyć. Królowi za to wskazanie tak miłościwe a łaskawe książę unizienie rozkazał dziękować, a na te kondycye żadnej odpowiedzi nie dawał, jedno za tę łaskę dziękował, że go król Jego M. wolnym uczynił, a serce swe bratskie łaskawe do niego skłonił. O królestwie on myśleć nie chce ani na to nigdy pozwolić, ale Jego K. M., jako panu i bratu starszemu, służyć, jako najpoczciwiej będzie mógł. A gdyż takie jest uprzejme rozkazanie a wola Jego K. M., tedy się tam stawi na czas, kiedy mu Jego K. M. naznaczy, a te kondycye aby Jego K. M. do siebie nazad przyjąć raczył i zdrów a szczęściem długo królował, a jemu jego ojczyste państwo, które mu ojciec odkazał, finlandzką ziemię aby wrócił, a dopuścił mu do niej jechać, a ktemu aby go przesłuchał z temi adwersarzami jego, którzy go o to więzienie i niełaskę Jego K. M. i o przelanie niewinnej krwi niewinnie przyprawili, a doznawszy, że oni sami w tym winni zostali, aby mu je wydał albo słuszne karanie za swój występki wzięli.

Król, gdy mu już Polaki wszystkie i Włochy, sługi jego, odesłał, czas mu naznaczył, aby k niemu przyjechał; tamże, do Szwarcezyej książę i z królową i z synem [przyjechali. Książę, acz wiedział jego odstąpienie od rozumu i okrucieństwo, takie już w nim zwyczajone, bardzo się trwożył, wszakże poruczywszy się Panu Bogu i opatrzywszy się i ciało swe zakrywszy zbroją, z małżonką swą jechał k niemu dnia 8 października na galerze. Wyjechał książę Jego M. i z Jej M. królowną i z książęciem Zygmuntem do króla ze czterema sługami a ze trzema pannami, a dwie karlice i z panią starą.

Wpół drogi wysłał Eryk przeciwko książęciu Jego Mei dwoje książąt: książę Karolusa, brata swego, i książę Magnusa saskie. A gdy książę Jan z galery wychodził i przyjeżdżał do Szwarcezyi, wyszedł król z swymi pany z mostu przed pałac, ten istny Lusthaus, a jako skoro ujrzał książę, tak czapkę zdjął. Książę, acz go zaraz nie poznał, wszakże wnet obaczywszy, także przez czapki stał. Król Eryk pokleknawszy, krzyżem padł i na kolanach, nie inaczej, jako on syn marnotrawca, chociaż tam błoto było, przepraszając płaczliwie występki swój, k niemu szedł, prosząc dla Pana Boga, aby mu odpuścił, a królestwo od niego przyjął, że mu go zarazem ustępuje. Także do królowej osobno prośbę uczynił, także krzyżem padłszy przed nią, aby mu przepuściła to więzienie. Także i dziecięciu uczynił, że też przed nim krzyżem padł. A gdy mu rękę dawał, tedy go dziecko z wierzchu ręką uderzyło, a on się mu jął śmiać; tak się społu obłapili, całowali, przepraszali. Królowie też wielką poczeiwość uczynił; wchodząc na on most, o prawą rękę długo się z sobą czcili; także wszedłszy w zamek albo w on pałac, zaraz jeść dawano. Chciał król, aby książę wyżej siedział: długo się o to miejsce unawiali z sobą, kilka razów, potem klękali. Książę nie chciał jedno niżej jego siedzieć: owa, że się sami z sobą pod majestatem posadzili. Po obiedzie były rozmowy braterskie, łaskawe, uczciwe i tańce, klęknięcia bez liczby, na kolanach chodzenie; a potem, po obiedzie, do Wetholmu książę finlandzkie z królową odjechał. Nazajutrz przyjechał sam Eryk i dwoje książąt z nim do książęcia J. Mei samotrzeć na maluczkiej barce: zmókł przez czapki, a skoro książę ujrzał, tak padł na kolana i broń od siebie odrzucił, prosząc dla miłościwego Jezusa Chrystusa, aby mu z serca wszystko

odpuścił. Potem szedł na pałac do książęcia J. Mci, był dobrej myśli, skakał, śmiał się. Potem zasię nazad pojechał, zawsze powiedział, że jest w więzieniu i na drabanty swe mówił, że ci mię strzegą, abym nie uciekł z więzienia. I powtóre zasię szóstego dnia przyjechał do książęcia i z królową starą i z swoją panią¹⁾ i z trojgiem dzieci a książęciem Karolusem; potym nakłękawszy się, namówiwszy, iż on nie jest królem ani chce być dalej, ukazał na tę swą panią, iż to jest moja żona, a to moje troje dzieci. Bo to już rok minął, jakom tę swą panią prostego stanu albo, jako mówią, chłopskiego, wziął za żonę, draba jednego dziewczkę, przymusiwszy na to w roku 1567 wszyscy pany, biskupy, plebany i chłopcy, żeby mu jedno wolno było pojąć żonę szlachciankę albo nie szlachciankę, że na to wszyscy przyzwolili i pieczęci przyłożyli. Był też książę Jego M. u niego z królowną Jej M. kilka razy z sługami swemi, ale po obiedzie nie trzeba mu było dowierzać; tamże książęciu obiecał spuścić Finlandyą i służby obiedwie srebrne wydać, szaty wszystkie i klejnoty. Zaczęli potym traktaty, że już wolnym był książę finlandzkie deklarowan.

Na książę
znowu
w arch.

Przyszła znowu trwoga od Danii: posłał mu król na trzysta koni pieniądze i kazał mu się z sobą na onę potrzebę gotować. Książę za zachowaniem jeszcze dwieście koni swych przyczynił i ciągnął królowi ku potrzebie onym poczem swym. Gdy przyszło do woj-ska, ludzie obrócili chęć swą ku książęciu i powinowaci jego. Wnet tu uczyniło suspicją królowi; myślił o tym król, jakoby go tam mógł gdzie stracić, ale mu dali

¹⁾ Ustęp, klamrami objęty (por. wiersz 9 ty od dołu na str. 48), według Przeździeckiego, z rękopisów Marchockiego i bibl. uniw. Jagiellońskiego.

inszą radę Jurgieperz a biskup kalmerski, którzyby byli najwyżsi konsyliarze jego: aby prosił księcia i z małżonką i dziecięciem na koronacyą tej swej pani, a tu aby tego znać nie dał w wojszcze, owszem, aby go uczynił najwyższym hetmanem, a poruczywszy jemu wojska wszystkie, a sam aby do Sztokolmu jechał, gotować się na koronacyę. Uczynił tedy tak król Eryk. Wtym księżę finlandzkie, wyparłszy nieprzyjaciela z ziemie, a tam uczyniwszy ucziwą posługę i odprawiwszy one wojnę, wrócił się do swego zamku, do Ekielsuntu. Król Eryk przysłał potym k niemu, dziękując mu za one posługę, a radując się jego szczęsnemu przyjazdu, posłał mu rzeczy jego, prawie popsowane, jako przez długi czas pobutwiałe, aby się wystroił na koronacyę. A na tym była rzecz: że tam miano dać na zamku księżęciu i bratu jego, Karłowi, złożenie, tamże i przedniejszym panom onym radam onego królestwa, a wszystkim popoiwszy, miano podawieć, żadnego z nich nie żywiąc. Królowa stara, wdowa, macocha ich, wielkie miała zachowanie z tą miłosnicą albo z żoną Eryka króla: ta ista Erykowa, wiedząc o onej okrutnej sprawie, nie mogła tego uciepieć, ale zwierzyła się jej tego i powiedziała, że mi niczego nie żal, jedno tego dziecięcia Zygmunta, iż ma zginąć, którego miłuje, jako swe własne dziecię, a ta niewinna duszyczka miałaby tak marnie zginąć: wielkaby to szkoda i Bóg to będzie karał. A tak, gdy tam W. M. jedziesz do nich na krzciny — bo królowa była prawie na ten czas zległa dziewczką Anną i pisał księżę, prosząc króla na krzciny i innych bardzo wiele panów i królowej starej — a tak W. M. to ostrzeż, kiedy możesz, aby go tu z sobą matka nie brała, ale gdzie za morze wysłała, aby tu marnie nie zginęło. Ona pani, królowa

wdowa, przyjechawszy na krzciny, pierwszy dzień nie o tym nikomu nie powiedziała; ale nazajutrz rano, posławszy sobie po książę i po Karła, brata, już powiedziała, co się z niemi ma dziać. Książę, widząc, że już o ostatnią idzie, kazał się gotować co najpilniej, uczynił znowu jeszcze większy bankiet, naprosił, kogo mógł najwięcej. Była tam wdowa jedna pani, której był Eryk męża i syna zabił swą ręką i ciesząc ją, posłał jej pięćdziesiąt tysięcy talerów, których acz ona wziąć nie chciała ani na nie patrzeć, wszakże jej je Eryk kazał zostawić. Prosił onej pani na one krzciny; gdy przyjechała, powiedzieli jej tę rzecz, żeby się chcieli mścić krwie męża i syna jej, ażeby tych pieniędzy im pożyczyła; uczyniła to bardzo rada, że im sta tysięcy talerów pożyczyła. Owa że tam zebrali o pięć albo sześćkroć sto tysięcy talerów, naczyniwszy baryłek, coby po dwie mógł na konie zanieść. Nagotowawszy sobie, co ktemu należy, pisali do króla, prosząc, że się tak rychło zgotować nie mogą, a chcieliby znacznie na dwór królewski przyjechać, aby też to i swoi i cudzoziemscy widzieli, jako są chętni do służb W. K. M., aby jeszcze ze trzy niedziele W. K. M. pomknął czasu koronacyi, a prosząc, aby z kilkiem osób mógł na zamku mieć złożenie, także i bratu, książęciu Karłowi, i inszym panom, powinowatym ich. Eryk był temu bardzo rad. Także posłał sługę swego książę, coby tam gmachy zgotował, stanie opatrzył, gospody, forery swe. Gdy się już z pieniędzmi i zbrojami, jako mógł najlepiej, nagotował, tedy naprzód do onej pani nocleg sobie uczynił, jakoby już tam w drogę się miał udać; stamtąd kuchnię odprawił, kazał tam obiad gotować, a jeśliby późno przyjechał, aby wieszczę gotowano, a on w skok z królowną, z bratem Karłem i z innemi

przyjacioły powinniemi ku przewozu, opatrzywszy pierw-
 wej, aby zawieziono nary; a odbieżawszy milę albo
 ośm, jako przyszło ku górą, już tam ubrawszy panny
 zasię na konie, a królownie leda jaką lektykę, z sukna
 dla dziecięcia drugą uczyniwszy, królowna też z swym
 fraucymerem i dziecięciem na lektyką musiała przez
 ony góry przebywać. Gdy przyszło do przewozu, tam
 rada była, kogoby naprzód wyprawić: jeśli królowę,
 skarby czy poczet naprzód, gdyż nie mogli społu się
 przewieźć. Owa tak się naradzili: że królowę z ludźmi
 statecznymi i z skarby naprzód przeprawili, potym
 sami na ostatek wtórą i trzecią forą wszyscy się prze-
 prawili, a wnet koni pokarmiwszy, mocą ku zamku
 Waistenu ciągnęli. Przyjechał książę Karzeł ze trze-
 midziesty osobami, stanął w gospodach przed zamkiem,
 jedno samotrzeć się ku zamku puścił — bo tak obyczaj,
 że na ten zamek żadnego w większym poczcie jedno
 samoczwartego nie puszczają — prawie w ten czas, gdy
 siedli wszyscy obiedwać. Wyjechał także samotrzeć
 i zabawił wrotnego, a dał znak, że czapkę zrzucił; da-
 wszy w łeb rusznicą wrotnemu, klucze mu wyrwał,
 zwód spuścił i wbiegli oni w zamek wszyscy. Wnet
 się ich ośm z niemi spieszyło do izby; rzecze, aby się
 żaden nie ruszał: kto się ruszy, będzie zabity. Porwie
 się starosta, woła nań: Nie ruszaj się, zabites! On
 mniema, że żartuje, chce do niego. A on go z rusznicy
 w ramię, aż padł. Potym wpadną ich za nim ze dwa-
 naście z rusznicami. Ubieżał ich od broni: żaden się
 nie ruszaj, a daj każdy broń swą. Także pod stół
 wydawali, z kołków broni pobrał wszystkę, dopiero
 kazał dwakroć z działa uderzyć raz po raz. A książę
 był gotów ze wszystkiem pocztem; aż nazajutrz rano
 przybiegł, wpuszczon w zamek, osadził, opatrzył, onym

służebnym, co im było winno, zapłacił i darował i na nowo służbę zadał. Tam już królowna została, odpoczynęła tegoż wieczora, dwie mili do drugiego zamku przyjechał, kędy wesele sprawowano: przyjęli go wdzięcznie ze trzemićdziestą koni. Tamże na one opile przyszedł z niemi, tak jako przyjaciel traktował, aż potem po jednemu, po dwu najeżdżali, że ich więcej wjechało, niż na zamku było. Także zmocniwszy się i zapłaciwszy im, darowawszy, po pieniądze posłał, zapłacił żołąd wszystkim i o tym dał książęciu znać. Do tego już przyszło: tam leżało wojsko na granicy, Szotowie, do których posłał także. W mieście ich zastał na leży; wywoławszy do siebie ich hetmana, już tak traktował z niemi, że się mu wszyscy poddali: także im zapłacił i darował. Owa on, ów z innym pierwszym łączywszy, do drugiego ciągnął, którzy się dać nie chcieli, nakoniec taką umowę uczynili, aby jedno potykanie z sobą mieli, tedy wzgórze strzelać będą. On książę Karzeł, nie dufając im na pierwszym starciu, jał w nie strzelać, a gdy ujrzał, że oni broni swe i drzewa nadół spuścili, dając się, także ich opatrzyć i darować kazał. Gdy już i ludzie ukraińskie i zamki wszystkie osiadł, edykt posłał, aby wszyscy gbierowie i szlachta, jeśli tam która była w onym kraju, wszyscy zeszl się, którzy ktemu zamku należą, a któryby nie chciał, że taki będzie na gardle karan. Zjechali się wszyscy, tak szlachta, jako gburowie, bardzo prędko i przysięgli książęciu finlandzkiemu, tak że zebrawszy one wojska z ukraińskie i szlachtę i gbury, już nie małe wojsko społu, zostawiwszy królownę na zamku, na pierwszym Wajstanie i najpewniejszym, sam się ku Sztokolnu obrócił, a ze wszystkiem się tam wojskiem i z działą ruszył.

Król Eryk, czekawszy na to, gdyby mieli przyjechać na koronacyą, acz były wozy przysły i kuchnie, a że czas minał, przedsię swą koronacyą odprawował; dopiero baczac, iż to już nie darino, posłał po one służebne na ukrainę, a oni już i porty i wszystko opatrzyli i każdego, kto tam jedno z listy bieżał, ułapili. Przyciągnął ksiązę finlandzkie już ku onej odnodze morskiej; tamże się prędzej przeprawił, niż się mógł Eryk zgotować. Owa Eryk, zebrawszy wojsko, raz i drugi i trzeci zwiódł bitwę z książęciem finlandzkim, od którego zawždy był porażon: nakoniec zawarł się w Sztokolmie, chcąc się bronić. Przyciągnął ksiązę, jał go i morzem i ziemią dobywać i przyszańcował się do samych murów: trwało to oblężenie dwie niedzieli.

Eryk koronacyą odprawia.

Na wojnę jedzie.

Oblężono go.

Rokował Eryk, aby mu dano udzielne księstwo jakie, także i wiele inszych kondycyji podawał; ale ksiązę nie chciał żadnych przyjąć, jedno aby się dał na łaskę i niełaskę. Potym knechci między sobą z murów a szanćów jeli rokować: Co wam po tym, że tego tyrana bronicie, który i was i niewinne ludzie zabija? Jako się nie poddacie, tak pewnie że was żywić nie będą, a wszystkie majątności wasze puszczą na łup żołnierski, ale chćcieli łaskę i Erykowi i sobie zjednać, abyście mówili Erykowi, żeby tego zdrajcę Jurgierza wydał, który tego zwaśnienia między braty nabroił. Gdy to królowi powiedziano, acz był wezora edykt wyszedł, co Jurgieperz rozkaże, aby go wszyscy słuchali tak wiele, jako samego króla, posłał poń; on, nie wiedząc, pocoby był przyzwan, ubrał się w łańcuchy, klejnoty, stawił się, przyszedł. Powiedział mu Eryk: ty, zły człowiecze, żeś jest przyczyną największą tego upadku mego, a tak już nie może być inaczej, weźmiecie go knehci, a wydajcie książęciu finlandzkiemu:

jako tego nabroił, tak niechaj cierpi. Oni chcieli go popaść, a ten się im z ręku wywinął i uciekł na dach; tam go z pracą wywlekli i złupili z niego ony klejnoty, łańcuch, szaty, także go sromotnie wiedli i wsadzili na dziele w łańcuch w bronie; tamże przez noc siedział. A iż byli zmówili stanie z obu stron, że miał być jeszcze przed wieczorem wydan, jeli się im rano z strony książęcej knechci upominać: Wzdyście słowa nie zdzierżeli, że zdrajcę swego, któremu służycie, rzekłszy, jeszczeście nie wydali. A tak go im zarazem, włożywszy mu knebel w gębę, wywiedli, którego książę widzieć nie chciało, jedno go wsadzić kazał. Ale książę Karzeł cierpieć tego nie mógł, powiedając: Dla Boga, nie godzin ten zły człowiek być na świecie i trzyman jednej godziny. Także podał go katom w ręce, a dawszy go obiesić za ręce, po tym go ucięto, tak że leżał; a dawszy mu kat pić, potym go kołem tłukł i ćwiertował i przed samą broną na górze Branberch zawiesić go rozkazano, aby z miasta i z zamku mógł być widzian. A iż była wielka sława o matce tego Jurgierperza, że była nader wielka czarownica i tym się często chlubiła: pókim ja żywa, że syn mój nigdy zginąć ani żadnej szkody popaść nie może, knechci, gdy już on był ćwiertowan, wziąwszy onę babę, wsadzili ją na koń i wiedli ją przed broną, wycytując jej, że ją praktyka omyliła. Ta, wejrzawszy na straconego syna, spadła z konia i złamała szyję.

Potym król Eryk, gdy już sobie żadnej rady dać nie mógł, mieszczanie i pospólstwo już go odstąpiło; nakoniec gwałtem w nocy otworzyli broną, którą wojsko wszystko puścili. Stanęli na placu jezdni i pieszy: ruszyli się jezdni ku kościołowi, nad którymi był człowiek stary, stateczny, zacny pan, wuj książęcia finlandz-

kiego, najwyższy hetman jego, pan Szten. Przyszedł Eryk ku onym ludziom pieszo sam z kilkiem drabantów ze szpadą a z pugiuałem, pytał: A kto jest starszym nad tymi ludźmi? Gdy onego ukazali, przyszedł k niemu; on, czyniąc mu poczeiwość zsiadł z konia i witał go; a on rozkazał drabantowi swemu: gdy mu ja rękę wezmę, abyś go alabartem przebił. I tak uczynił, że onego uczciwego starca zabił. Potym na zamek uciekł, że go żaden dogonić nie mógł, acz za nim kilkadziesiąt ich strzeliło, żadny go nie ugodził. Francuz go był, ochmistrz królewny, ugodził w piersi, ale go nie przebił. Także książę Karzeł przyjechał do kościoła; tam duchowieństwo stało, poddawając się już nowemu panu. Eryk, acz z pierwu nie chciał, iż ani się też imować dał, ale nawet uciekł do kościoła z zamku, boby go byli knechci koniecznie zabili, także w kolecie z szpadą a z pugiuałem stał i prosił, aby mógł przyjść ku rozmowie z książęciem Karłem. Powiedział mu: Niecnotliwy tyranie, i mówić ze mną nie jesteś godzien, bo ty ani wstydu ani Boga ani poczeiwości w sercu nie masz. Strzelił potym jeden Polak nań, ale go przedsię nie ugodził. Potym książę Karzeł kazał odjąć broń od niego. Grof Piotr wziął od niego dwie rusznicy, szpadę i puginał i klucze od klejnotów z szyje jego oderwał. Prosił nawet, aby mu na jakie kondycye dozwolono; żadnych mu nie cheiano dozwolić. Także mu uka(za)no sklep na wieży na trzech koronach, do którego go między knechty wprowadzono: tamże szedł i był zamkniony. Po tym Szyrek, Polak, od książęcia finlandzkiego przyjechał, popieczętował skarb i insze sklepy, gmachy, acz zły, niecnotliwy pan mało nie wszystkie skarby, złota, srebra, w sztukach pieniądze,

potopił, widząc, że już miał przyjść w ręce bratnie, nie życząc onych skarbów ani bratu ani Rzeczypospolitej.

Eryk w wię-
zieniu.

Książę finlandzkie aż trzeciego dnia po wzięciu miasta i zamku do Sztokolmu przyjechał; Erykowi już była straż postanowiona i miejsce naznaczone w więzieniu jego. A przyjechawszy król, patrzył mu miejsca godnego na jego więzienie i obrał sklep, kędy pierwszej srebro chowano pod swemi gmachy, tamże go dał sprowadzić i porucił go Stanisławowi Zdrojowskiemu i Mikołajowi Opackiemu, Polakom. A czterech drabantów k nim przydał i dwanaście knechtów, co go obecnie strzegą. A iż były okna wielkie, wysokie, jako w kościele, u tego sklepu, tedy dostał żelaza niejakiego, w którym piłki wewnątrz były, co było jako łokieć nieznaczne; i wysłuchała go panna Dorota Ostolska, jako piłował ony kraty, ostrzegła ony Polaki. Oni jeli oględować około krat i kazali wleźć pacholęciu na kraty: aż się krata oberwała i okazała się zdrada. Owa dopiero mu dano nowe kraty sprawić i zamurować nowemi mury mocno a szeroko, jedno małe okieneczko zostawiwszy, tak że tam bywa chowan w wielkiej ostrożności. Cztery drzwi do niego, jedło mu bywa dosyć hojnie dawano: na obiad dwanaście potraw, na wieczrę też dwanaście na srebrze, piwa dostatek, bo wina nie pija, jedno szek, i ten mu dawają, gdy chce; a mieszka jedno jeden sam z tą miłośnicą albo z tą istą królową koronowaną. Tamże sobie pisze, czyta na księgach; a iż jest wielki matematyk, tedy dziwne sobie około astronomiej zabawki czyni. A iż jest podziwnie misterny złotnik, tedy na miedzianej tablicy hecuje, jako bitwy wiódł z bratem, jako strzelba nań i od niego była puszczana; i to też wspomina, że go za

szalonego mają, a on tak rozumie, że nigdy szalonym nie był, jedno na ten czas, kiedy pany swe wszystkie mógł pobić, a iż ich nie pobił; drugi raz, kiedy książę finlandzkie z więzienia wypuścił; trzeci raz, kiedy koronacją stroił swej miłośnicy, czego mu nie była żadna potrzeba; i jeszcze sobie tak tuszy, że bywszy siedm lat więźniem, ma zasię królem być: ale go ta wróżka, da Pan Bóg, omyli. Bo się i sam Pan Bóg w tyraniech nie kocha, a rzadko to kto czytał, aby im na dobry koniec wychodzić miało.

Około skarbów, których moc wielka, będąc w obłączeniu, potopił złota, srebra w sztukach i pieniądzy, aby jedno złość uczynił, przedsię król Jan, jako chrześcijański pan, ucierpiawszy od niego tak okrutne więzienie, hańby, obelżywości i niebezpieczeństwa zdrowia, a onego wedle stanu królewskiego chowa uczciwie, wielkim dostatkiem. Królowa też Jej M. tejto żenie jego często swe półmiski posyła; ani się da do tego król Jego M. przywieść, aby miał jakie niepobożne serce przeciw jemu a nielutość okazować, lecz, iż człowieka złościwego, zapamiętałego tyrana, musi w takiej ostrożności chować.

Już stąd przypatrzeć się może każdy chrześcijański człowiek i inny każdy, kto się kolwiek do rozumu uciecze, jaka jest moc i sprawa miłego Pana Boga, jako on w sobie dufających w największym niebezpieczeństwie i zafrasowaniu nie opuszcza, a brać przykład z tej to żałosnej przygody, nad którą za wieku naszego sroższego a okrutniejszego aktu między wielkimi stany nigdyśmy nie słychali. Bo acz królowa węgierska była na obegnaniu na Budzyniu pięć ćwierci lata, na którą już tak bezpiecznie o wzięcie zamku budzyńskiego woj-

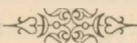
Królowa Budzyńska o królowej węgierskiej.

hetmana najwyższego, starając się, jako ku pewnej już wygranej, przez zdradę mieszczan budzyńskich w bitwie albo wzięciu miasta i zamku, tym się ubieraniem w nowe szaty omieszkął, że był chciał królową węgierską sobie za żonę wziąć, aż się w tym zdrada odkryła: ludzi wiele króla rzymskiego zginęło i jego nadzieja omyliła. Rychło potym niemniejszy strach na nie przyszedł, że była w ręku tureckich; wszakże i ten Turek, który dla jej wybawienia był przyciągnął, one wzięwszy k sobie dzieciątko jej, ucałowawszy, umiłowawszy, darowawszy, jej zasię odesłał, same dawszy jej siedmigrodzką ziemię, z łaską odprawił, w ucziwości miał. Acz była rzecz sroga, pełna niebezpieczeństwa, ale przedsię pogański pan ucziwiej a przystojniej na chrześcijańską powinność zrównyrując, na krew królewską baczył, niż ten, licząc się za chrześcijanina, nad bratem swym rodzonym, nad ucziwą, światobliwą a wszęj zacności, pocziwości godną królową, małżonką jego, jest się zachował.

Słusznie tedy z przejrzenia bożego do tego więzienia przyszedł, jako tyran, nad podobieństwo człowieka mało słychany, którego i złe uczynki i niepożne a okrutne przedsięwzięcia podziwnie Pan Bóg w onym jego bogactwie, kwitnącym królestwie stłumił, a na przykład wszem ludziom dał: jako chce być od nas ludzi, stworzenia swego, robaczków swych, czcion i chwalon, ażebyśmy na porząd wolej jego św. naśladowali, a takiego tyranstwa i niezbożności się wystrzegali.

Niechże się takimi żalonymi sprawami człowiek każdy karze i obacza, a w przygodach swych, jeśli Pan Bóg co nań dopuści, nadzieje o miłosierdziu jego nie opuszcza, ale stale trwając, jemu się porucza, jako ten

eny król sławny chrześcijański i z tą świętobliwą królową uczynili: tedy od niego nigdy opuszczon nie będzie. Takci Bóg zaraz i onego srogiego tyrana stłumił i jemu rozum a moc nań dał i ludzkie serca wszech onych poddanych w onych królestwach k niemu przykłonił, że go w roku 1569, dzień św. Jana, w Upsal-mie, mieście metropolmi wszystkiego królestwa szwedzkiego i innych królestw, k niemu należących, z wdzięcznym a radosnym wszech stanów tamtych królestw i państw pozwoleniu na królestwo i królową Jej M. za królową koronowali, a na długie a szczęśliwe panowanie radościwym głosem obwołali i winszowali. Jakoż Pan Bóg i począł i do końca miłosierdzia swego za tak okrutne, długie utrapienie cieszyć hojnie a miłościwie i w spokojnym panowaniu, błogosławionym wieku, chować zdrowo a szczęśliwie z pożądlivem a najmilszem Ich M. potomstwem będzie raczył. Amen.

37

W Bratowie/
W Drukarni Mikolaja Szarf-
senbergera / Roku Pańskiego
1570.

SŁOWNICZEK

wyrazów i form przestarzałych.

(L. oznacza Słownik Lindego).

bogomodłstwo — modlenie się do Boga.

ciotczeni — cioteczni.

forery — stajenni.

gabać — niepokoić, drażnić, napastować. L.

inędy — innego czasu, innego dnia. L.

koby'enie — kobylica, drzewo, pełne kołów, dla przeszkody jazdy. L.

kolby — gonitwy, turnieje, walka na ostre. L.

kolet — krótka suknia jeździecka, skórzana. L.

kromia — oprócz, okrom, wyjąwszy. L.

kusze — narzędzie do ciskania grotów. L.

lutość — litość.

nakładny — kosztowny.

obegnanie — wygnanie.

obiedwać — obiadować.

oświłło, oświłnąć — rozwidnić się.

piszcзки — piszczałki.

przetoczenie — dokonanie, spełnienie się czegoś.

przyprawić się — przebrać się.

skazh — wyrok, dekret, skazanie. L.

spernal — hak.

syp — szyp, strzała. L.

szek — sok.

szulbrycht — rewers (niem. Schuldbrief).

trestkce, trestkać — karać, doświadczać. L.

tulich — miecz (z niem. Dolch).

warch — swary. L.

wczasność — wczas, wygoda, dogodność. L.

wstrzęść — powstać, podnieść skargę. L.

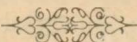
wyczytać komu — wytykać komu coś.

zamysławanie, zamyśliwać — powziąć jaki zamiar. L.

zawidzieć — zazdrościć.

zdzierać się — wzdrygać się.

zwołiła, zwolić — zezwolić.

~~M. 09855~~

